

Peter Krištúfek
Dům hluchého

Větrné mlýny

Peter Krištúfek ➤ **Dům hluchého** ➤

Brežany jsou autorem vyfabulované město kdesi na západním Slovensku. V jejich imaginární kronice jsou však popsány dějiny dvacátého století i to, jak se otiskovaly do života jakéhokoli reálného města. Události minulého století od třicátých do devadesátých let, které se v Brežanech odehrávají, se skutečně staly, jen někde jinde. Krištúfek je snáší na jedno místo, aby nemusel podřizovat literární příběh historickým faktům, otrocky sloužit místu a osobám. Sám může být tvůrcem a vyprávět z perspektivy jemu nejbližší, totiž z perspektivy vyzrálého romanopisce. Klíčovou postavou Krištúfkova románu je lékař z malého města, vypravěčův otec. V něm se kumulují všechna možná selhání, osobní i dějinná, která si jen při vzpomínce na minulé století dokážeme představit.

→ Selhal, když vstoupil do Hlinkových gard během fašistického Slovenského státu a zradil svého židovského švagra, a po válce, stejně neslavně, vplul do role agenta Státní bezpečnosti. Selhává profesně jako lékař, je odsouzen do vězení, a neobstojí ani jako manžel a otec. Iluze, které o něm má jeho syn Adam a dobří lidé ze západoslovenských Brežan, se postupně hroutí. Krišťúfkův román vzbudil na Slovensku po svém vydání malou senzaci. Mluvilo se o mistrovsky sepsaných beletrizovaných dějinách dvacátého století. V pořadí třetí román Petra Krišťúfka se doma dočkal několika vydání a vyšel v řadě překladů. Nyní se s *Domem hluchého*, v překladu prozaičky Petry Hůlové, mají konečně možnost seznámit čeští čtenáři.

Větrné mlýny

Peter Krištúfek
Dům hluchého

česi, čítajte
svazek 11

česi, čítajte

Peter Krištúfek
Dům hluchého

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

Tato publikace byla realizována za finanční podpory Evropské unie.
Za obsah publikace (sdělení) odpovídá výlučně autor a Evropská komise
neodpovídá za použití informací, jež jsou jejich obsahem.

**Tato kniha vyšla
s finanční podporou Komisie SLOLIA,
Literárne informačné centrum, Bratislava.**

© Peter Krištúfek, 2016

Translation © Petra Hůlová, 2016

Photo © David Konečný, 2016

© Větrné mlýny, 2016

ISBN 978-80-7443-180-7 (papírová kniha)

ISBN 978-80-7443-241-5 (e-book)

*Smál jsem se, když jsem slyšel,
jak jiný domácí duch, zalévaný proudy vody,
bzučí kolem zářícího domu
a nemůže nalézt dveře, jimiž jsem vstoupil.*

Aloysius Bertrand: *Kašpar noci*,
překlad Josef Heyduk

*Místa neexistují.
Každá věc si nosí svoje místo s sebou.*

François Lyotard

*Domy unavených nohou
mají nejvíce schodů.
Domy ochrnutých rukou
jsou bez zábradlí.
Domy umírání
mají v přízemí bar.
Vladimír Holan*

*Rozdíl mezi přítomností a minulostí
spočívá v tom, že vědomí přítomnosti
v sobě obsahuje vědomí minulosti, a to
do takové míry a takovým způsobem,
jakým si minulost nikdy nemůže
uvědomovat sama sebe.*

Thomas Stearns Eliot, překlad Martin Hilský

Albert Trnovský (1882-1912)

+ Mária Trnovská (1885-1945) roz. Lelková

➤➤ Antónia Trnovská (1910-1980)

➤➤ Rudolf Trnovský (1911-1984)

+ Júlia Trnovská (1918-1986) roz. Levendovská

= Filip Trnovský (1937-2008)

+ Veronika Trnovská (1937) roz. Veselá

- Juraj Trnovský (1963)

- Ivan Trnovský (1961)

➤➤ **Alfonz Trnovský** (1912-2003)

➤➤ Marta „Tina“ Trnovská (1935-2011)

+ Trevor Tompkins (1940)

= Jenny Tompkins (1970)

➤➤ Peter Trnovský (1930-2005)

- František Trnovský (1983)

Béla Blau (1880–1938)

+ Sára Blau (1882–1938) roz. Goldberg

➤➔ Armin Blau (1910–1943)

➤➔ Oskar Blau (1911–2004) později Novan

+ Róza Blau (1912–1944) roz. Funk

= Rebeka Blau (1935–1945)

= Izák Blau (1930–1945)

= Samuel Blau (1933–2006) později Novan

- Ben Blau (1997)

- Ester Blau (1996)

➤➔ Berta Trnovská (1912–2003) roz. Blau

➤➔ **Adam Trnovský** (1933–2011)

+ Zuzana Trnovská (1933) roz. Kabátová

= Bony Trnovský (1961)

- Matúš Trnovský (1984)

- Samuel Trnovský (2001)

+ Ingrid Trnovská (1948) roz. Dvořáková,

2. manželka

Úvod

Tento příběh se nestal, ale mohl se stát.

Na začátku byly nicméně dva příběhy, které se staly.

Rodinná historie je zvláštní věc. Člověk poznává lidi, kteří tu žili před ním, a současně s tím se dozvídá i ledačos o sobě samém. Poznává se v tvářích na fotografiích, odhaluje (s potěšením nebo studem) způsob myšlení a jednání, který je mu vlastní.

Jeden z příběhů se o mě nepozorovaně otřel již v roce 1984. Matčin otec, můj dědeček Vladimír Kriško, byl elitním vojenským pilotem. Stíhací eso. Přežil množství vzdušných soubojů v druhé světové válce, zúčastnil se povstání a velel povstaleckému letišti Tri Duby u Zvolenu. Po válce zůstal v armádě, pracoval na Ministerstvu obrany a v roce 1952 ho v hodnosti podplukovníka nečekaně propustili — údajně proto, že matka trvala na tom, aby byl její čerstvě narozený syn, můj strýc, pokřtěný. A to se

tenkrát moc nenosilo. Zbytek života tedy dědeček pracoval jako skladník (neboli referent pro zásobování) a účetní u Státních lesů.

Zemřel v roce 1988. Začátkem devadesátých let ho *in memoriam* rehabilitovali a povýšili na plukovníka. Klasický příběh, který si člověk může z jedné i druhé strany domyslet a dál po ničem nepátrat.

Protože v osmdesátém čtvrtém uběhlo od povstání přesně čtyřicet let, ve škole jsme dostali za úkol zeptat se na ně příbuzných, kteří se ho zúčastnili, a napsat o tom slohovou práci. Babička, bývalá učitelka, okamžitě odvelela dědečka do obýváku, já jsem si připravil pero a papír na poznámky, sedli jsme si na gauč a začal jsem zahřívací otázkou:

„Kolik německých letadel jsi vlastně sestřelil...?“

Děda rozpačitě mlčel, jako by ani nevěděl, co říct. Přičítal jsem to na vrub jeho skromnosti a nechuti vracet se do starých časů. Situaci zachránila babička, která vytáhla pár typických příhod šikovně odpozorovaných z dobových knih a filmů, já jsem je sepsal, dostal jsem ve škole jedničku i s pochvalou a všichni byli spokojení.

V roce 2008, dvacet let po dědově smrti, jsem ve schránce našel barevnou pohlednici zachycující

krásy Rýna a jakousi luxusní výletní loď, která se po něm plavila. Byla adresovaná mé babičce, která ale tehdy už také nežila. Z druhé strany stálo nevypsáním písmem několik naškrabaných vět. Vysvětlovaly, že pisatel (Slovák, co mimochodem pracuje jako stevard na zobrazené výletní jachtě jménem *River Symphony*) se zajímá o historii vojenských pilotů ze čtyřicátých let a že by měl zájem o nějaké fotografie z tohoto období, případně z pozdějších let, na kterých by měl být můj dědeček. Pohlednici jsem nebral vážně a na nějakou dobu jsem na ni zapomněl. Až se náhodně vynořila při uklízení a já jsem v dobrém rozmaru odpověděl. Asi za dva měsíce (když námořníkovi končil turnus) jsme se setkali před Františkánským kostelem v Bratislavě — a následně jsme zašli do vykachličkované tmavé špinavé hospody kdesi v podzemí, dali jsme si hnusné teplé pivo a on mi představil mého dědečka v plné kráse a poprvé v jasném světle.

Jako první vytáhl okopírované úmrtní oznámení, které mu zřejmě kdysi dala moje babička nebo ho získal nějak jinak — a já jsem poznal svoje dětské písmo... *náš milovaný manžel, otec, švagr...* a pochopitelně mě zamrazilo. Ale pak jsem přes hustý dým a hluk opilých hlasů tak trochu roztržitě poslouchal.

Děda vystudoval ve třicátých letech vojenskou akademií a lital se stíhačkami, ale strmou kariéru udělal až za Slovenského státu. V roce 1941 strávil v hodnosti poručíka několik měsíců v dánském Karup-Grove u 5. Slowakei Staffel/Jagdgruppe Drontheim, kde se učil pilotovat německé messerschmitty — to vysvětlovalo, proč jsem ve sklepě našeho domu neustále nacházel dánské mince z tohoto období. Vrátil se a jako velitel letky byl převelen na východní frontu. Jinými slovy do Ruska, neboť Slovensko se hrdě po boku Velkoněmecké říše zapojilo do boje o Novou Evropu.

Suchá fakta říkají, že se zúčastnil 156 bojových náletů a sestřelil devět sovětských letadel, za což dostal označení *stíhací eso*, které kromě něj získali jen dva slovenští letečtí důstojníci. Dědeček si sestřelení evidoval a na každé musel mít svědky, oficiálně mu z nich ale uznali sotva půlku, tedy těch zmíněných devět. Po jednom leteckém souboji — konkrétně 3. února 1943 — se vrátil do Krasnodaru na totálně rozstříleném Messerschmittu Bf 109F-4, který se držel ve vzduchu jen zázrakem. Za tyto skvělé úspěchy dostal vyznamenání *Za tažení proti SSSR, Eiserner Kreuz I. a II. klasse* a ještě mnoho menších vyznamenání, dokonce i od rumunského fašistického státu s rozkošným názvem *Virtutea aeronautica — la croix d'or*.

Otázka zní — mohl v roce 1984 říci sotva jedenáctiletému vnukovi, který o tom měl navíc psát slohovou práci do školy, že sestřelená letadla nebyla německá, ale sovětská?

Po návratu domů velel dědeček v hodnosti nadporučíka 13. stíhací letce dislokované na letišti ve Vajnorech a později v Piešťanech, která měla bránit západní Slovensko před americkým bombardováním. Téměř zázrakem strávil den, kdy byla letka rozprášena a téměř všichni piloti zahynuli, na lékařské prohlídce v Bratislavě. Kdyby vzlétl, tato kniha by s velkou pravděpodobností neexistovala. Samozřejmě, že při soubojích ve vzduchu sestřelil vícero amerických letadel. Američani se většinou katapultovali, a když je na zemi pochytili, internovali je v zajateckém táboře v Grinavě u Pezinku.

Střih. Na scénu přichází druhý muž — dědeček mého otce, můj pradědeček, vážený pezinský občan František Tuma, vlastník kamenolomu a autodopravy se slušným vozovým parkem.

Po vypuknutí povstání se Němci chystali zajatecký tábor v Grinavě evakuovat, což v překladu znamená, že američtí piloti byli tak trochu na přítěž. Jinými slovy — chtěli jim dopřát *Spezialbehandlung* neboli zvláštní zacházení, což zpravidla

znamenal likvidaci. Pradědeček Tuma pod rouškou noci naložil dvacet devět amerických pilotů navlečených do slovenských uniforem na nákladní auto (možná by se mu dalo říkat i malý autobus) — mají zbraně, na střeše leží připravený kulomet — a odvezl je na území povstalců (cituji: *Byla jasná noc, jeli jsme bez světel...*). Dostanou se až na letiště Tri Duby (zachovala se dokonce fotografie ze 7. října 1944), odkud je spojenecké letadlo přepraví na základnu v italském Bari.

Začátkem devadesátých let dostal můj otec oficiální dopis z amerického velvyslanectví, který končil větou:

Dovolte, abych vyjádřil svůj upřímný obdiv k odvážnému činu Vašeho už zesnulého dědečka. Budeme na něj vzpomínat s hlubokou vděčností. S úctou,

*Theodore E. Russell,
velvyslanec Spojených států amerických*

Letišti Tri Duby právě v té době, v říjnu čtyřicet čtyři, velí můj děd, matčin otec, kapitán Kriško, který se mezitím jako letec, konkrétně už 30. srpna 1944, přidal k povstalcům. Věnoval se vzdušnému průzkumu, bojovým náletům na nepřátelské (tentokrát německé) pozice a jistou dobu měl na starosti i provizorní letiště v Donovalech, na kterém

čekalo letadlo — spojka pro generály Viesta a Golia, aby je vzalo do Moskvy. Ti, jak víme, dali přednost horám, takže dědeček stroj při ústupu s kolegy zapálil.

Ale vraťme se k americkým pilotům — je velmi pravděpodobné, že některé z nich můj děda osobně zastřelil. A pokud ne on, byli to rozhodně členové jeho třinácté letky, které velel v průběhu léta 1944 (... a jak je známo, tito slovenští stíhací piloti nezabránili bombardování rafinérie Apollo i proto, že si podle tajného rozkazu šetřili svá letadla na připravované povstání).

V tomto momentě obvykle posluchači ztrácejí nit. Příběh se zdánlivě třepí jako starý svetr. Důvod je jasný: navzdory různým peripetiím a zvratům během krátké doby jde stále o příběhy dvou lidí — dědečka z matčiny strany a pradědečka z otcovy strany. Nic víc.

Netuším, jestli se ti dva muži setkali osobně.

A i když se setkali, určitě je ani nenapadlo, že je něco spojuje.

Já.

Určitě by je nenapadlo, že se setkají v této knize nebo vůbec v nějaké. Že jejich příběhy dá někdo takhle dohromady.

A aniž by to tušili, z jejich setkání se zrodil *Dům hluchého*.

Tato kniha není naší rodinnou historií, ani jí být nikdy neměla. Konec konců každý pokus o její záznam vždy zůstává fikcí, stejně jako jakýkoli zveřejněný soukromý deník, protože každý má potřebu se očišťovat a omlouvat své jednání.

Dům hluchého vypráví o tom, jak do životů lidí na Slovensku zasáhlo neskutečné dvacáté století.

Neskutečné — ve všech významech toho slova.

Peter Krištúfek
Bratislava, říjen 2012

Prolog

„Člověk si chce postavit obydlí. Vznikne představa domu a s ní je spojená touha po jejím uskutečnění. Ale to ještě nestačí k tomu, aby dům stál. Na stavbu je třeba kámen, cihly, trámy a tak dále, což jsou objekty vnějšího světa podléhající jisté zákonitosti, docela jiné než představy těchto věcí.“

Za okny auta už je téměř jaro a stromy jsou jakoby ohlodané zimou a prázdnotou. Sníh odtud slezl sotva před pár dny. Krajina v černých a bílých tónech je plná vran a havranů. Občas se jakoby mimoděk musím podívat na svoje červené auto, abych se ujistil, že se svět nějakým zázrakem neodbarvil. Když se to tak vezme — všechno směřuje k šedivosti. I oblečení opakovaným praním bledne a šedne. Šedivá je královnou barev. A zároveň jejich smrtí.

Uf! Skutečně rozkošná úvaha! Jako správnému sedmdesátníkovi se mi zdá, že svět spěje k zániku. To přece patří k věci — no ne?

Za to všechno dost možná může esej, kterou poslouchám z rádia při řízení. Hudba mi v poslední době čím dál víc vadí. Nese s sebou příliš mnoho emocí a já se jim snažím úzkostlivě vyhýbat. Třeba i dnes. Protože od té doby, co náš dům po smrti otce zpustl, pohybuji se v něm opatrně jako v toxicky zamořeném pásmu. Vždy se mě zmocní neskutečná úzkost. Před půl hodinou jsem vyrazil z Bratislavy do padesát kilometrů vzdálených Brežan. Nebyl jsem tam už několik měsíců, takže mám pokušení zeptat se na pumpě na cestu. Jen pro ten pocit. Trefil bych i poslepu — jako v té hře, když se při chůzi snažíte vydržet co nejdéle se zavřenýma očima. Platím tedy beze slova a nastupuji do auta. Dokonce na chvíli vysvitne slunce.

Házím si mincí, dělám to často. Sám jsem totiž člověk nerozhodný a tohle mi pomáhá už roky. Hlava, nebo orel, hlava je jít, orel vrátit se.

Orel.

Nelíbí se mi to. Házím ještě jednou.

Znova totéž. Zamyslím se. Ne.

Třetím hodem konečně hlava.

Dobře tedy, přesvědčili jste mě, pokračuji dál v cestě.

Tvářím se, jako bych měl i jinou možnost. Ale pravda je — a ať to zní klidně i pateticky —, že do

našeho brežanského domu jdu naposledy v životě. Příště už tam nebude.

„V představách můžeme docela dobře začít stavět dům od střechy. Připusťme ale, že je stavitel dobře obeznámen se zákonitostmi přírodních sil. Stačí to k tomu, aby postavil dům? Což se stavitelovou myslí neprohnaly tisíce různých obrazů, než vznikl definitivní plán stavby? Různé obrazy se spojí a vytvoří konečnou představu budovy. Jedna z nich se najednou má k tomu, aby se uskutečnila. Nervy řídící chůzi dostanou příkaz kráčet směrem k domu pana X. Před dveřmi nervová vlákna ve svalech na ruku přijmou povel k pohybu, kterým se klepe. Zvuk klepání ve formě chvění vzduchu podráždí sluchový orgán osoby, která je za dveřmi, dráždění způsobí pohyb úst, která vyloudí zvuk: Dále. Pohybující se ústa druhé osoby vydají přibližně tyto zvuky: Pane X, potřebuji dělníky na stavbu domu, máte nějaké k dispozici? A konečná představa bude nabitá takovou silou, že druhého pana X bude pronásledovat po všech koutech města.

Pak jednoho dne vybudí představa domu u stavitele novou sílu a požene ho k jednomu místu, kam jiným způsobem navozené reakce přivedou i množství dalších lidí. Pak pohyb úst, co vydá zvuk: Tady kopejte základy, vyvolá velmi živé reakce těch lidí a po dlouhou dobu je bude udržovat v činnosti.

A dům vesele poroste, až bude jednoho dne dokončen. A to všechno způsobila představa domu.“

Sjíždím z dálnice a velkou rychlostí proletím kolem zablácené tabule ohlašující Brežany.

Na životě je nejvíc vzrušující to, že když házíte do moře láhev se vzkazem, znáte jen první část příběhu. Jeho konec už ne. Tak to alespoň říkával otec.

A jak se pomalu na cestě přede mnou vynořuje náš starý dům, v hlavě mi jako ozvěna zní dětský pokřik *čik-čik domeček!* Tohle jsme volali, kdy už jsme konečně doběhli do bezpečí. Bylo to zaklínadlo.

Neúčinné zaklínadlo.

Můj syn Bony — ještě na začátku naší divoké a neočekávané cesty do Španělska s otcovým popelem schovaným v krabici od cigár — říkal, že ať vyprávím, co chci, minulost stejně neexistuje. Dodnes nevím, jestli během těch společných dní strávených v autě nakonec nezměnil názor. Jeho tříletý syn, můj vnuk Samko, se před týdnem zeptal:

„Kdy je včera?“

Nedokázal jsem mu odpovědět.

1. část — **Sudičky**

1.

Každé hodiny v tomhle domě ukazují jiný čas.

Ten pocit jsem měl vždy — když jsem tu vyrůstal, i později, když jsem se sem z rozličných pohnutek vracel.

Z rušné ulice se dovnitř vchází vysokou bránou s obloukovým portálem. Když za ní člověk pokračoval rovně, ještě před pár lety se mohl ocitnout ve velké zahradě s ovocnými stromy, ale mohl také zahrnout a vstoupit do domu. Dům má přízemí a první patro. Vysoká stará okna se otvírají do velkých slunných pokojů.

Před domem je malá zahrádka. Kdysi se tu plazívala réva a tvořila tunely a průchody. Tady mě naši občas odpoledne nechávali spát v kočárku.

Vzpomínám si na matčinu tvář. Skláněla se nade mnou, měl jsem tenkrát přesně rok. Alespoň tak

si to představuji, zřejmě podle fotografie, kterou jsem viděl a která už je ztracená. Člověk si přece normálně takové věci nepamatuje.

A potom — jako čtyřletý — jsem jednoho dne z ničeho nic oživil ve vzduchu.

V zahradě.

Právě jsem padal ze židle. Vylezl jsem na ni, abych viděl líp kolem sebe. Neudržel jsem rovnováhu. To je moje první a nejvzdálenější vzpomínka.

Byl slunečný květnový den, jeden z těch, kdy se pokládá za rozumné pozvat přátele a známé a veselit se. Sobota nebo neděle. My děti jsme si za domem hrály na schovávanou a rodiče popíjeli u ohniště. Smáli se a grilovali. Byla jich plná zahrada. Kvetl bez, z dálky voněly lípy, voněly až hluboko do noci — je zajímavé, jak se vzpomínky vážou na vůně. Zahradou sem tam proběhla kočka.

Měl jsem počítat do sta. Zacpat si uši a pořádně nahlas počítat. Ostatní děti se schovávaly. S křečovitě přimhouřenýma očima jsem občas nějaká čísla přeskočil, ale snažil jsem se. Čtyřicet pět, čtyřicet šest, čtyřicet sedm, čtyřicet osm, čtyřicet devět... padesát! Potil jsem se vzrušením a soustředěním, a když jsem konečně vykřikl *Sto!*, prudce jsem se otočil.

Prudce jsem se otočil a velká zahrada byla prázdná.

Jen sklenice, talíře, láhve a dohořívající oheň. Žádní lidé. Ticho. Chvíli jsem jen tak zmateně pobíhal a rostla ve mně hrůza. Zůstal jsem sám na celé planetě! Vyšplhal jsem se na židli a vykřikl.

Otec s matkou mě s rozbitým nosem sbírali ze země. Ostatní dospělí, kteří se domluvili a potichu schovali, v sobě dusili potlačovaný smích.

A stejně tak dnes — když se dívám přes ulici do zarostlé a opuštěné zahrady toho domu, zase v ní nikdo není. Jsem sám na pusté planetě jako kosmonaut. Ztracený v trávě a křoví, pod stromy, o které se už léta nikdo nestará, a rostliny si přivlastňují všechno kolem sebe. Potichu a trpělivě požírají celý dům.

To jsou tak zhruba věci, nad kterými nesouvisle přemýšlím v autě s chladnoucím motorem, do něhož narážejí poryvy větru, vždy když kolem prosviští kamion.

Konečně vypínám rádio. Tentokrát se snaží upoutat moji pozornost zprávou, že k výbuchu na filipínském trajektu Super Ferry 14, při kterém před pár dny zahynulo 116 cestujících, čímž se stal statisticky nejsmrtelnějším teroristickým útokem na moři všech dob, se přihlásila militantní muslimská skupina Abú Sajáfa. Stihnu ještě začátek debaty o našem blížícím se vstupu do NATO a Evropské unie, otevřu dveře a vycházím do řídkého mrholení,

kteřé pŕed chvílÍ vystřídalo zubatÉ slunce. Po letech se odhodlávám vyškrábat nahoru na kostelnÍ věž a podívat se z výšky na nakynuté Brežany rozlévající se do dálky.

Kostel je pomĕrnĕ velký a pod ním se ukrývá krypta — ty obvyklÉ *hadry, kosti a starÉ železo*, atrakce pro náhodné turisty. Vĕž uř není široko daleko nejvyšší stavbou a dávno se z ní nedá dohlédnout na konec mĕsta.

Pod nohama mi leží moře stŕech, mnohé z nich dĕravé a zchátralé. Mezi nimi trčí v prolukách modernÍ budovy, sklenĕné, kovové, připomínající jizvy. Jen okolní zdi tu a tam prozrazují, že něco chybí — nedokonĕené cihlové hranice neexistujících domů. Na sever a na východ se pŕes kopce táhnou sídliřtĕ a jejich pŕesné ulice. Jako ostrá pŕímka vře protíná široká špinavá Sálava — řeka, kteřá se nikdy ne nechala popŕít a vymazat, jen srovnat a zregulovat, k ĕemuř dořlo uř v sedmdesátých letech, kdyř vládla móda řehlení meandrů, kácení stromů a ob-racení říĕních toků.

Dole pode mnou leží podlouhlé námĕstÍ, vyrostl na něm obrovský billboard s nápisem *TESCO 1,2 km*. Kolem se za domy plazí široká, teď uř ĕtyřproudá řtúrova ulice, mířÍ na jih.

Na stránce mĕsta Brežany je v oddÍle *Historie mĕsta* podrobnĕ rozepsáno, co o něm Rákoczi, Ma-

těj Korvín, Bela Čtvrtý či stará Bela utrousili, co mu dali nebo co mu vzali — a potom se tam píše o nových sídlištích a zvelebování po sametové revoluci. Diskrétně se však mlčí o době, kdy se Brežany změnily nejvíc. O době, kdy z velké části zmizely.

Zahrady jsou teď většinou prázdné, ale z dětství si pamatuji, že téměř u každého domu stál ořech. Stínil a ostrá vůně odpuzovala hmyz a komáry. Už je téměř všechny vykáceli, zůstala jen tráva nebo beton. To se dnešním Brežanům líbí, tak to viděli v televizi.

A když zakroužím prstem ve vzduchu, nasliním ho a podle směru, odkud fouká vítr, ze Štúrovy ulice zabočím mezi budovy, narazím na náš dům. Můj dům, otcův dům, dům otce mého otce.

Větry tu většinou vanou z východu.

Náš dům měl vždy svůj vlastní magnetismus a já jsem se mu bránil až do chvíle, kdy už dovnitř vstoupit nebylo potřeba. Tak jako i teď. Vždycky jsem našel množství důvodů, abych to oddálil. A pak mě dům zase jakýmsi zvláštním pavoučím způsobem chytil a nechtěl pustit. Čas to jen zhoršoval.

Zdlouhavé prodlévání na nějakém místě kazí duši, říkával otcův bratr, strýc Rudo.

V takovém případě musí někdo bezpodmínečně přijít, naházet vaše věci do auta, posadit vás

na přední sedadlo a odvézt pryč. Jinak vás to může stát život.

Anebo něco úplně jiného. Kdo ví.

Jednou mě takhle přišla zachránit sestra Tina, bez ní bych tu zůstal zakletý navždy jako šílená Šípková Růženka.

Můj mobil se rozhodl stávkovat, telefonuji tedy mrzutému Bonymu z nedaleké pošty, že už jsem tady a jestli doopravdy nic z domu nechce. Když stojím ve frontě, pohled mi padne na vánoční růži v kelímku McFlurry.

Pan McDonald se tedy dostal až sem. Gratuluji!

Paní za přepážkou se na mě z neznámých důvodů usmívá.

V Brežanech se lidé obvykle znali od vidění. Když se to stalo poprvé, trochu jsem se lekl. Potom jsem pochopil, že mám otcovu tvář, tvář dědečka, tvář pradědečka... Rodinnou tvář, která se dědí z generace na generaci. Rysy se lehce obměňují, ale podstata zůstává stejná. Je to tvář, která slouží jako vizitka.

Nemusel jsem se ani představovat. Stačilo jít po ulici a dva tři lidé mě uctivě pozdravili. Oslovlili mě (někdy nejistě, jindy mimovolně nebo bez přemýšlení) *Alfonz* a já jsem je trpělivě opravil: *Adam. Jsem Adam.* Většinou beztak neposlouchali

a dál mi říkali *Alfonzi, Alino, Ali* nebo rovnou *pane doktore*.

Otec měl malou jizvičku na pravé tváři. V dětství jsem si myslel, že vznikla, když pil kávu, zapomněl si z ní vyndat lžičku a ostrý konec se mu otiskl do kůže. Nikdo mi to nedokázal vymluvit. Nevymizela ani s věkem, pozoroval jsem ji, když jsme sedávali v kuchyni. To už mě téměř neslyšel, což naši komunikaci velmi zjednodušovalo, protože mluvil jen on, já jsem měl poslouchat. Neuměl jsem od té tenké škvírky odtrhnout oči, jako by z ní cosi hypnoticky vyzářovalo.

2.

Když jsem byl malý, věřil jsem, že skříní tam nahore se dá projít do jiného domu. Do stejného, jako je tehle, jen mnohem tajemnějšího. Možná tam dokonce leží jeho zrcadlový obraz. Otevřete dveře, odhručíte oblečení a za ním jsou další dveře. Nepotřebujete klíč, nejsou zamknuté. Stačí zmáčknout kliku a... Za nimi podobné oblečení, které je třeba opět odhručnout, a potom stejná místnost...

To mě napadne jako první, když po dlouhé době vcházím do tohoto domu v kdysi tiché ulici nevelkého městečka Brežany. Tedy nevelké bylo předtím, před léty, teď nabylo a rozrostlo se, stalo se z něj veselé a špinavé město, jakých je v naší zemi plno.

Dům původně patřil prarodičům, potom rodičům a teď je prázdný. Člověk po chvíli už i trochu zapochybuje, jestli tu kdy vůbec někdo někdy žil. Ale zřejmě ano. Vše tomu nasvědčuje.

Je třeba jen v pološeru po paměti přejít ke skříňce s pojistkami a zapnout elektřinu — která kupodivu ještě funguje —, vyhnout se visícím pavučinám, vydechnout úzkost, vytáhnout rozeschlé dřevěné rolety, otevřít okna a vyvětrat. Pustit sem trochu čerstvého vzduchu.

Na všechno mám dnešní večer, noc a další den. Pozítří ráno přijede nákladní auto a stěhováci naloží všechno, co by ještě případně stálo za řeč.

Domem se obvykle linula vanilková vůně. Vlastně jsem si dlouho myslel, že jde o vanilku (kousek kdysi matka dávala do cukřenky), a všechno mi došlo, když jsem v drogerii objevil kolínskou a přivoněl jsem si — otec ji používal po holení a vytvářela zvláštní směs s cigaretovým dýmem rozptýleným v jeho pokoji. Falešná vanilka.

Zmizelo plno věcí. Zůstaly potrhané tapety, pavučiny, ostré rovné rozhraní béžové a bílé, oranžové a zelené, všechno z dob, kdy se otci nechtělo odsouvat nábytek pokaždé, když maloval stěny. Zůstaly teď jen nesmyslné čáry jako linie přílivu mého dětství. A skříň. Skříň nahoře na konci dře-

věných točitých schodů vedoucích na půdu. To s druhými dveřmi a dalším zrcadlově obráceným domem vymyslel můj otec a všichni členové rodiny mu s tajuplným úsměvem přitakávali.

Sedám si na schody a vdechuji vzduch nasycený pachem vlhké omítky, vůní zatuchlých šatů a nevyvětrané místnosti. Trochu i přivřu oči, abych to mohl lépe vnímat. Srdce se mi rozrušeně chvěje.

Nikdy jsem se neodvážil dveře skříně otevřít. Tušil jsem, že tam visí jen kupa oblečení plného naftalínu. Nechtěl jsem zažít zklamání.

Otec si celý život vymýšlel, ale elegantně a šarmantně, a všichni mu proto věřili. Procházely mu věci, které by nikomu jinému neprošly. Jak by řekl můj vnuk, Bonyho Samko, byl *superman*. Mnozí nebrali vážně, že je léta těžce nemocný, a ani to, že zemřel. Ještě dnes se mě lidé na ulici ptají, jak se mu daří.

Jak se má pan doktor?

Doktoři přece bývají nesmrtelní, nebo ne?

Na tomhle schodišti rád sedával Vojto, můj kamarád, možná nejbližší ze všech, moje druhé já — ale takové obrácené. Chodíval sem dokonce i tehdy, když u nás nebyl nikdo doma. Líbilo se mu tady. Jednou se sem vplížil a přistihl otce, jak si po obědě tajně zapálil cigaretku. On, který svým pacientům tabák přísně zakazoval a všemožně je za to káral.

„Pane doktore, vy kouříte?“

Otec se obrátil za hlasem, co vycházel z tmavého kouta:

„Jedna cigareta neškodí, kamarádíčku. Musíš ale kouřit opatrně, abys to příliš nevdechoval — a vyfukuješ jen takhle stranou, koukni...!“

Vstávám a jdu po vrzajících dřevěných schodech nahoru. Lidé v jistém věku tuší, že se to někdy snadněji řekne, než udělá — ale když přinutím stará kolena spolupracovat, hýbu se. Tinina praštěná dcera Jenny znala všechny naše dětské pověry, a tak jednoho dne tu naši tajemnou skříň vyklidila, odmontovala z ní zadní stěnu a přistrčila ji ke dveřím do podkrovní. Procházel se tam skrz ni. Tak tedy otevírám skříň a vstupuji dovnitř.

Pokud by nějaký dům měl mít podvědomí, rozhodně by se nacházelo na půdě se vším, co jinde začalo být nepotřebné, ale nikdo nemá odvalu to vyhodit.

Vzduchem poletují drobné kousíčky prachu. Ve světle pronikajícím škvírami ve staré střeše vypadají jako ze zlata. Připomínají předválečný holandský Bols s tancující baletkou na setrvačnick. Matka takovou láhev ukrývala ve skříni — v husté tekutině, která se během let pomalu odpařovala, visely zlaté plíšky jako zamrzlé v čase.

Na půdě se mi vždy těžko dýchalo.

Asthma bronchiale — říkal otec. Sliznici mi často podráždil oblak dýmu z jeho cigarety, zapalované tajně, aby si toho podle možností nevšiml ani on sám. Alergoložka mi neustále trpělivě opakovala, že v každém domě má prach úplně jiné složení, takže není v podstatě možné vytvořit účinnou vakcínu, aby si organismus na všechny ty mikroskopické buňky mrtvé kůže, srst zvířat a kousky všelijakých věcí, které se kdy v domácnosti vyskytly, zvykl. Prach z půdy mi dráždil oči a škrábal mě v krku. Možná tu poletovaly částičky mého otce, který žil v domě nejdéle a nakonec se stal jeho jediným obyvatelem.

Zakopávám o hromadu zaprášených věcí. Vytahuji fotografii s nalepenou velkou hlavou, pod ní svítí jakási stará bankovka. Školní sešity a opotřebované knihy, vybledlé plyšové hračky, otcovy lékařské záznamy.

Zápisník. Na rubu nálepka s neumělým nápisem *Choroby* psaným ručně. Na zašlé oranžové předsádce razítko *MUDr. Alfonz Trnovský* a otcův podpis, který si donekonečna cvičil na pijáky. Vedle velký diář firmy BAYER, na hřbetě rok 1937. Pamatuji si ho, jako malý jsem si do něj čmáral.

Pod ním leží Lékařská ročenka z roku 1943. V *Seznamu lékařů na Slovensku podle stavu k 31. květnu 1939, přihlášených k uvedenému dni*

do lékařské komory ve smyslu paragrafu 3 zák. č. 56/1939 na straně 127 — Trnovský Alfonz, řím.-kat. — nar. 30. VII. 1912 — prom. 29. VI. 1935 v Bratislavě — prakt. lékař Brežany.

V dřevěné škatuli po staré šachové sadě (jako v každém poctivém příběhu se figurky postupně poztrácely) se povaluje kulaté razítko s hnědou kulatou hlavičkou zakončené obráceným kovovým nápisem *MUDr. A. T.* A ještě jedno s podélnou hlavičkou s nápisem *Dr. Trnovský Alfonz, Brežany* a napravo číslice 1.

A několik fotografií otcovy staré ordinace s všelijakými přístroji. Rentgen, lékařská skříň, horské sluníčko.

Tak přece tu kdysi byl, tohle jsou jasné důkazy!

Zmrzlý Ötzi z alpského ledovce měl v žaludku ještě nestrávenou potravu, v kapse jakési houby — a jeho fiktivní pravěký život se vyvíjel a měnil podle každé nově objevené drobnosti.

Představitost je strašná věc. Achillova pata lidského mozku.

Důkazy o existenci nicméně přibývají.

Septichen inject... sepsis post partum et post abortum. Pneumonia, ulcus cruris... REMED Praha. Žádám o zaslání vzorků...

A v albech hromada rodinných fotografií. Otec každou pedantsky opatřil popiskou — ano, náš ob-

líbený rodinný rys, nevěříme vzpomínkám a své paměti už vůbec ne. A to ani nemluvíme o tom, že později popisky někdo další doplnil komentářem psaným fixkou, perem, ledabylým kostrbatým písmem a mimoděk tak vznikly dvě verze minulosti. Nechci ukazovat prstem, ale může za to matka, když se mezi rodiči věci tak nějak zkomplikovaly. Impulzivní, neklidná, energická, jen ne vždy tím správným způsobem.

Nedělní obědy, společné oslavy, skupinové obrázky lidí usmívajících se do objektivu. Matka v bílých šatech, v sandálech, ve fotografickém ateliéru obklopená růžemi. Matka v kloboučku sedící u rádia — zjevně poslouchající nějaký dobový hit, který si chtěla přehrát na klavíru. (1951) Matka s otcem v autě. Polino číslo jedna (pes) se vyklání ze zadního okénka... (1940) Matka s kamarádkami na koupališti... (1936) Naše nové auto (1940), já ladím rádio (1944) a naše třída v Brežanech — všechny děti se dívají do objektivu, vzadu u mapy Evropy stojí paní učitelka, vedle ní kamna a o kus dál věšáky s kabáty, na obrázku kostra lidského těla...

Poznávám se ve třetí řadě.

Na dně staré krabice leží i prosté smuteční oznámení v černém rámečku:

S hlubokým žalem oznamujeme, že nás dne 2. května 1965 navždy opustil můj drahý manžel,

milovaný otec, bratr, tchán a strýc, podplukovník v. z. Vojtech Roško. Zemřel po krátké nemoci v Brežanech, kde byl i zpopelněn. Manželka Natália... Syn Vojto...

Vojtův otec.

A z druhé strany je něčím lepkavým — zřejmě tím báječným sladoučkým sirupem proti kašli, který jsme s Vojtou chodili tajně upíjet z otcovy skříně — omylem přilepená pohlednice se sochou Lenina sedícího na podstavci v moskevském Kremlu. Hledí zadumaně do dálky, jako by mu najednou všechno došlo. Pochopili ho špatně? Vyložili si jeho slova mylně? Vždyť hlásal jen rovnost mezi lidmi. Štěstí. Mír. Lásku. Dělal to tak přece i soudruh Kristus!

Umělohmotná vrstva na povrchu pohlednice ze šedesátých let způsobuje, že socha jakoby plave v prostoru. Soudruh Lenin se vznáší v typické barvě východoněmeckého filmu ORWO, kde i hnědá vypadá jako odstín modré. Znáám ji důvěrně, jako režisérovi mi rukama prošly kilometry filmových pásů v televizních strižnách.

Mohl bych takhle pokračovat ještě dlouho, ale začínají mi dřevěnet nohy a krátí se mi dech. Jako trofej si do kapsy roztržitě cpu prázdnou krabičku luminalu, doktorský diář, pod paži strkám ohmatanou knihu o Goyovi s barevnými reprodukcemi.

Scházím opatrně dolů a myslím na to, jak otec, tehdy před léty, když jsme ho s Petrem, mým starším bratrem, vzali v létě vykoupat do Sence — vzácná příležitost, kdy jsme si my tři spolu někam vyrazili (což se už tuším nikdy víc nezopakovalo) — uklouzl na kluzkých, řasami obrostlých schodech. Uhodil se do hlavy a ztratil vědomí. Opatrně jsme ho uložili do trávy a snažili se ho probrat. Po chvíli otevřel oči, pomalu se posadil, rozhlédl se kolem a sáhl si na naběhlou bouli na hlavě.

„Člověče, vrátila se mi paměť!“

3.

V kuchyni ještě pořád stojí nerozbalená lednička. Krásná bílá, úplně nová. V zanikajícím domě působí trochu nepatřičně.

Velké lodě vyloží v přístavu plody z tropických zemí. A na přístavní rampě už čekají speciální vagony, které pojedou do Československa. Roztřídili jsme je podle kvality na tři třídy — za 25, 20 a 10 korun... — čtu na útržku prastarých novin ležících na podlaze. A hned si vybavuji matku za šera v zahradě, shrbenou, tvář ozářenou jen slabým světlem — tehdy už babičku s neposlušnými šedivými vlasy, které při barvení chytly neuvěřitelný fialový odstín. S hráběmi v ruce, téměř klasický výjev — ačkoli pro ni zas až tolik ne.

Ale Millet nebo Benka by z toho byli celí pryč.

Dostojevský byl třída, v kvalitní bordó vazbě — Zločin a trest. Otcova oblíbená kniha. Kafkovi se dařilo o něco hůř — pět navlhých knih, pečlivě zabalených v zažloutlém papíru. Vzala do ruky Hesseho *Hru se skleněnými perlami* a Rimbaudovu *Sezónu v pekle*. Původně se rozhodla, že se jich ani nedotkne, nechtěla s nimi mít nic společného. S těmito knihami, které on držel téměř denně.

Umřel týden před tím. Přechodil zápal plic — co jiného se dá dělat v určitém věku a v jistém stavu, než *přechodit zápal plic*? Strávili spolu půl století. To je dost. Víc než dost! Představovala si, že zatímco on už zůstane navěky zaseknutý na svém čísle, ona bude mít osmdesát sedm, osmdesát devět, devadesát, devadesát dva... čtyři... pět... Těšilo ji to. Konečně si začne užívat života, bude hodně cestovat, nechá přestavět dům, koupí nový nábytek. Hned po pohřbu objednala pračku a ledničku.

Jako bych viděl, jak ji píchlo v kříži, musela si na chvíli sednout a natáhnout se. Jistě si představovala, jak její kosti pomalu přicházejí o vápník, jak tuhnou a ztrácejí pohyblivost, jak z nich postupně uniká život. Součástí její oblíbené hry *Hlava-ramena-kolena-palce*. Nekonečné nemoci, o nichž vyprávěla s takovou láskou.

A už drží v rukou Tacitovy spisy a prsty se jí třesou nedočkavostí. Kolem vládne listopad, mrazivý, až z něj modrá pokožka. Vítr jí profukuje kabát. Od úst stoupá pára.

Otcova *samotka*, jak ji on sám nazýval, zůstala přečpaná knihami, jen s miniaturním prostorem na spaní, kam se jen tak tak vešel. Mámě to vždycky lezlo na nervy. Mluvit spolu přestali už před lety, a ačkoli se nerozvedli, každý bydlel na jiném konci města.

Člověk má pravděpodobně vymezený určitý počet slov, která má druhému říct. Když se jednoho dne vyčerpají, nic se nedá dělat. Stejně jako se lidé po dlouholetém soužití začínají víc a víc podobat jeden druhému, tak se moji rodiče čím dál víc lišili. Také si později mezi sebou vyměnili sotva deset po každé stejných slov, jako by se jejich slovní zásoba scvrkávala a scvrkávala. Jistě k tomu přispívala i otcova zhoršující se nemoc. Tři dny předtím matka konečně uskutečnila svoji velkolepou pomstu. A zase ji vidím a představuji si ji, jak kráčí o holi shrbená, ale rozhodná po štěrkem vysypané cestičce k velké bráně. Na měděné střeše kostela sedí černé vrány, zevnitř se line vůně kadidla. Určitě ji tehdy ten pocit hřál u srdce. Nadechovala se s radostí. Sedla si do lavice úplně vpředu k zapáleným svícím. Pompézním plačtivým hlasem se ozvaly

varhany a ona se dívala někam nahoru směrem k barevným vitrážím a kamsi za ně, kde ho cítila. Mého otce Alfonze Trnovského. Usmívala se. Jako by se tu mezi studenými zdmi zhmotňovala jeho tvář, tvář muže, který jí teď patřil se vším všudy. Tvář popelavá a zuřivá, jako už dlouho ne. Kdo ví, zda mají duše tváře? Kdo to ví?

Otec v Boha nikdy nevěřil, byl přesvědčeným ateistou. Byl sice pokřtěný a absolvoval svaté přijímání (hlavně kvůli svým rodičům — dědeček Albert by mu to neodpustil), ale nic víc. Naopak chybělo málo a matku za války nepokřtili, protože se otec odmítal vyzpovídat. Přišlo mu to absurdní. Nakonec ho přemluvili. Byla to totiž — jak se píše v laciné dobrodružné literatuře — *otázka života a smrti*.

Až farář z dominikánského kostela, který před časem oživil a zrekonstruovali (matku to na chvíli určitě překvapilo, protože sem nevkročila už přes šedesát let), se nechal obměkčit, přesně jako jeho kolega kdysi za války. Slíbil jí trochu předraženou zádušní mši, ale matka se rozhodla, že si to může dovolit. Začali se jí už totiž hlásit zájemci o unikátní Gershwinovy nahrávky na šelakových deskách, které otec celý život sbíral. Nyní je přece svobodná a volná! Tak volná jako teď se necítila ještě nikdy.

A hlas dominikána slavnostně promlouval: „Alfonz Trnovský byl statečný člověk a dobrý křesťan. Dobrý a čestný. Je to pro nás všechny velká ztráta. Alfonz právě předstupuje před tvář Spravedlnosti. Doufáme, že Bůh k němu bude milostivý. Amen!“

Matka seděla v kostele sama. Tenhle cirkus se jí před ostatními povedlo dokonale utajit. Dobře věděla proč. Všechno mi prozradil až ten dominikán. Dohrály varhany, matka se pomalu zvedla a ztěžka kráčela směrem ven.

A zas je tu zahrada a matčin prudký kašel uprostřed nezvykle chladné květnové noci.

Ještě jich pár zůstalo. Lorca, Aloysius Bertrand, Verlaine a nějaké papíry, hromada papírů, které popsal otec. Hází je do ohně k ostatním, mění se v uhlíky a tenké proužky popela. Prudký vítr je roznáší kolem jako sypký tmavý sníh. Pohrabáčem rozevře tvrdé desky, aby dobře hořely. Oheň se zmocní zažloutlého papíru. Olivová zahrada se otevře a zavře... Naslouchej tichu, mé dítě...

Vyrvi mě ze stínu... Córdoba. Daleká, sama. V šedém popelu jsou černá písmena. Matka vdechuje dým. Prsty jako by přišly o cit, téměř jimi necítí svou tvář. Jsou prokřehlé. Oheň vzplál a potom najednou zhasl a jen doutnal. Zůstal jen kus vazby barvy bordó... VIČ DOSTOJEV... — oznamují

odřená pozlacená písmena. Vazba je doopravdy kvalitní. Ledový vítr jí rozevívá cípy kabátu. Zkřehlá je tiskne k sobě. Přepadá ji prudký záchvat kašle. Stojí tam nepatrná u doutnajícího ohýnku v zahradě tohoto velkého domu.

Ráno se probudí s vysokou horečkou. Když jí večer přivezou novou ledničku, dodací list podepíše jako ve snu.

Ta lednička tu teď uprostřed kuchyně svítí bíle a zbytečně. Ani ji nestihla vybalit.

Slovenské přísloví říká, že smrt přichází do vysmýčeného domu. O příslovích si obvykle myslím svoje, ale tohle tedy skutečně vyšlo.

4.

Staré časy teprve přijdou — ušklíbal se často strýc Rudo, otcův bratr, když přišla řeč na minulost. Až později mi došlo, jak to vlastně myslel.

Nejdřív to chtěl syn Bony, potom, o mnoho let později, dávno po sametové revoluci, Matúš, můj vnuk. Ve škole jim dali za úkol sestavit rodokmen. Podrobný — se jmény, příbuzenskými vztahy, zaměstnáními, tituly, roky narození a úmrtí.

Když to bylo poprvé, začátkem sedmdesátých let, dost jsem se lekl, jestli tak nenápadně prostřednictvím školy a dětí nehledají nějaké skryté

kádrové souvislosti, které by mohli využít nebo zneužít. Bony nakreslil na slepené papíry velký rozvětvený strom a nechal mě přemýšlet. Hned po obědě zmizel ven do krásného slunečného dne. A já jsem na rodokmenu pracoval celou neděli až do večera.

A hned se mi vynořovaly rozličné příběhy, které se vyprávěly v rodině. Mého budoucího dědečka, malého *opu* Alberta vzali jednou rodiče do Vídně — potřebovali tam něco zařídit. Právě domlouvali ubytování v hotelu, když v tom s hukotem v přízemí vedle recepcy zastavil velký výtah. Otevřely se dveře, za nimi osvětlený prostor. V Brežanech nic takového neměli, a *opa* Albert si myslel, že to už je ten pokoj, v kterém budou bydlet, že ho poslali dolů za nimi. Stál tam s vytřeštěnýma očima. Na výlet vzali i děvče ze sousedství. Z nedostatku jiného slavnostního oblečení ji rodiče navlékli do kroje. Před Štefansdómem na ni všichni zírali jako na exota. Byla to Albertova budoucí žena, *oma* Mária, moje babička.

V Bonyho rodokmenu vystupoval *opa* Albert jako dělník a *oma* Mária jako služka. V Matúšově rodokmeni se z něj stal stavební inženýr. Upracovaný a nijak zvlášť bohatý. To byla nakonec pravda. *Oma* Mária měla malou živnost a dělala po domácnostech manikúru. Doopravdy.

Opa Albert zemřel mladý při důlním neštěstí. Na staré fotografii drží oma Mária malého Alfonze, mého otce, na kolenou, okolo stojí starší sourozenci a vedle něj strýc Karol. Jejich otec už je mrtvý, Alfonz se narodil tři měsíce po jeho smrti. A přece je s nimi — tvář opy Alberta vystřihli z jiné fotografie a nalepili ji místo strýcovy — velkou hlavu posadili přímo na útlá ramena. A tak byla rodina konečně kompletní.

Tu fotografii jsem přinesl společně s jinými věcmi z půdy. Předtím ji jako rodinnou relikvii opatroval můj otec. Občas ji vytáhl, když si myslel, že ho nikdo nevidí. V těžkých chvílích se ke svému poslepovanému otci obracel a vedl s ním dlouhé rozhovory.

Zda opa Albert odpovídal, není známo.

S matčinými předky to vypadalo hůř — matčin otec byl židovský obchodník, na brežanské poměry celkem bohatý, jmenoval se Béla Blau. Nedokázal jsem si představit, že by to takhle stálo v našem rodokmenu z roku 1974. Stal se z něj tedy Vojtech Modroch, to mi znělo jako počestné (ač dost průhledné) jméno a pracoval jako úředník na poště v Brežanech. Představoval jsem si, že by ho to zas tak moc neurazilo, ať tak či onak — i to je práce s dokumenty. Dokonce jsem ho na oplátku nechal

i déle žít. Bydleli jsme tehdy s rodinou v čím dál anonymnější Bratislavě — na ulici Malinovského, v domě plném lidí z celého Slovenska, a stejní byli i Bonyho spolužáci, takže diskrétnost zaručena. Prozrazení nehrozilo.

Šedesát let po smrti se *zejde* Blau v Matúšově rodokmenu vrátil ke svému jménu i zaměstnání, a tak už to doufám i zůstane. Stihl umřít ještě před válkou (doopravdy), takže se nedožil *všech těch věcí*, co by se mu určitě staly. Správně umřít je velké umění. On, jenž se tak moc bál smrti, si na tom dost zakládal. Kdoví, jestli se mu podařilo najít tu biblickou *červenou jalovici bez vady a poskvrny, na niž nebylo dosud vloženo jho*. V těch posledních bezstarostných dnech vzal s sebou i moji babičku Sáru — jeli v dešti příliš rychle autem značky Laurin Klement 360, ročník 1926, a v aleji, která už neexistuje, narazili asi kilometr před Brežanami do stromu. Jsou tací, kteří říkají, že přesně takhle to má být — rostoucí automobilismus nám pomáhá odejít ze světa důstojně a tak říkajíc v nejlepším.

Babička neboli jinak *bobe* Sára nepracovala a starala se o domácnost — u Matúše. V Bonyho rodokmenu pod jménem Štefánia dřela v továrně.

Vždyť i otec často říkal: *Nostalgie jsou vzpomínky na něco, co se nikdy nestalo.*

Zvlášť ve střední Evropě.

A moje matka... Její původ zůstával nejasný, nikdy o tom nechtěla mluvit. Jako malou si ji z neznámých důvodů osvojila židovská rodina, tak zněla oficiální verze a jinou jsem se od ní nedozvěděl.

Tedy, pokud nemám věřit epizodám z krásné literatury — že když se dívka z lepší rodiny poštěstilo zplodit dítě, poslali ji k příbuzným, pokud možno někam daleko. No a když se vrátila, dítě vychovávali jako jejího mladšího sourozence. Některé věci se zkrátka nedozvím — o to víc si je můžu domýšlet.

Za Slovenského státu brali matku jako Židovku, nikdo se jí na nic neptal. Žádné domýšlení, žádná představivost. Holá fakta. V konečném důsledku je můj syn Bony skutečně echt pravý Slovák, protože v jeho těle koluje česká, maďarská, německá, polská, židovská a koneckonců i slovenská krev, a tak to má být. Středoevropské *cuvée*. Něco dostal ode mě, něco od matky — od bláznivé blouznivé a krásné Zuzany, kterou jsem neviděl už přes deset let, ať je jí život lehký.

5.

Pokud mám být skutečně upřímný, do Brežan jsem se vrátil i díky těm kostem. Pořád mi nedají spát.

Celé to vlastně spustily. Někdy v polovině osmdesátých let, když byl otec v nemocnici. Postupně

jsme se jeden druhému vzdalovali, i když jsme jen tak seděli vedle sebe. Až vedle něj jsem doopravdy zjistil, jak těžké může být setrvat s někým o samotě ve dvou. Já s otcem?

Jistě, zní to zvláště, když si vezmeme, že zůstal na krku mně. Sestra Tina byla vždy jednou nohou v Anglii (což bylo předmětem všelijakých výmluv) a bratr Peter, ten byl pryč zase trochu jinak. Prvorozený syn, korunní princ, s hlavou plnou velkých myšlenek, s právem na vlastní život. Vytrpěl si dost, ano, říkávala matka. Mohl by nám všem být příkladem, ano, říkávala matka. A vždycky přidala nějakou notorickou příhodu z jeho útlého dětství — z porodnice ho přinesli v třesoucích se rukách, a když si měl kvůli lepšímu trávení prdnout (s prominutím, i bez něj), uskutečnila se náročná vědecká operace. Mně už jenom bez cavyků, aby se to tam uvolnilo, vrazili do zadku verzatilku. Tyhle příhody jsem zbožňoval! On — velký zářivý hrdina a já — výškrabek s tužkou v zadku.

Dá se dokonce říct, že vztah k otci jsem znovu získal díky těm kostem — to se stává a v případech, jako je smrt, to ani není nic neobvyklého. Ale tohle smrt nebyla, tedy alespoň ne smrt mého otce.

Před tím zvláštním podzimním dnem (nad domem s nekonečným kejháním táhly divoké husy a mé počínání sledovala jen susedova kráva, která

vydržela celé dni nepohnout se z místa) jsem byl hluchý a slepý, díval jsem se jen přímo pod nohy a zoufale jsem se snažil nespadnout a o něco nezakopnout. Fungování světa jsem nerozuměl — a nerozumím mu asi ani dnes, ale na tom nezáleží. Potom se mi najednou otevřely oči.

Zkrátka — po návštěvě otce jsem šel ještě jednou zkontrolovat prázdný dům a už jsem se chystal k odchodu, když jsem si na něco vzpomněl. Jako malý jsem si pod starým tisem za domem zahrabal v malé truhličce svůj dětský poklad (četl jsem tehdy *Ostrov pokladů* od Stevensona a moc se mi líbilo něco zakopat a až po letech to vyhrabat). Tu chvíli jsem si dokonce přesně pamatoval — otec kosil trávu, trochu poprchávalo a já jsem sbíral velké slimáky, nosil je pod ten tis, kde jich mohlo být i kolem dvaceti, lezli tam a vesele pouštěli sliz. Tehdy jsem ukryl poklad.

Tis už dávno skáceli, příliš se rozrůstal a matce to překáželo ve výhledu z kuchyně (jinak by tu stál určitě dodnes — tis je starobylý strom, jehož věk za běžných okolností několikanásobně překračuje lidský život), zůstal po něm jen práchnivý pařez. Zahradu už tenkrát tvořily jen zpustlé stromy a polozřícená zeď na jejím konci, omotaná provizorním plotem z pletiva. Chuligáni z okolí, co sem chodívali krást meruňky a švestky, ho vždycky hravě přesko-

čili. Teď se tu dá už jen prodírat divočinou — Řím ve vrcholném stádiu úpadku.

V ten obyčejný podzimní den jsem vzal lopatu, kterou ještě nikdo nestačil odnést, a šel jsem vykopat svůj dětský poklad — protože jindy bych to už určitě neudělal. Nevěděl jsem, kde začít, správné místo jsem si nepamatoval.

A tak jsem je tedy našel. Kostí a nakonec i lebku, v mělkém hrobě pod tenkou vrstvou půdy...

Jen otec věděl o zahradě všechno. Kromě něj sem téměř nikdo nechodil.

Truhličku jsem sice vyhrabal za chvíli, ale o dost víc mě zajímalo to druhé.

Pro náš vztah se mi zdá typické, že jsem otce objevil prostřednictvím hromádky kostí, které mu navíc ani nepatřily. Jako by se jednou z hlavních postav v mém životě stal nenápadný statista. Začala mě zajímat minulost. Zajímalo mě, co se tu mohlo stát.

6.

Za okny se stmívá, studená ulice tiše šumí, rozsvítil jsem několik malých světel. Dvě žárovky podezřele bzučí. Prošel jsem se po místnostech a rozhodl se, které kusy nábytku je třeba zachránit, pár věcí jsem zabalil a teď sedím v zaprášeném křesle utopený v čase. Člověku vždycky chybí jeho domácí rituály.

Mně tedy určitě. Vzal jsem si s sebou sice několik knih, ale každou jsem po přečtení několika vět zase zavřel a odložil. Všechno v tomhle domě mě odvádí od soustředění.

Poslouchám občasně zapraskání. Každý zvuk je zesílen o prázdné ticho, jako by se tu procházela neviditelná zvířata. To praská vysušený nábytek, už rok nevsákl ani kapku politury. A pak si sem z ničeho nic nakráčím já, otevřu dveře a do nehybnosti přinesu proudění vzduchu, přivleču svou bezohlednou vlhkost! Místností se rozléhá suchý a skřípavý protest proti surovému vyrušení.

Lehám si na gauč a dívám se, jak plynou stíny.

Nenápadně přichází i večerní tíseň, moje oblíbená. Velké prázdné domy ji za soumraku přímo přitahují. Než definitivně padne noc, budu se v ní převalovat jako ryba v oleji. Zním to. Stará dobrá úzkost!

Abych ji zaplašil, představuji si všechny ty dělníky a řemeslníky, co tenhle prostor dávali dohromady, všechny ty, co z něj vytvořili pokoj. Nahodili stěny, vsadili okna a dveře, všechno vymalovali a natřeli barvou, pak ji vyvětrali, seškrabali prskance a ztuhlé loužičky, pověsili záclony (aby nikdo neviděl, co se děje vevnitř — to se nazývá *soukromí* a obyčejně začíná u záclon a na malých městech u nich také končí), ufuněně dovalili nábytek a ro-

zestavěli ho... Kdo to byl? Muži páchnoucí omítkou a slivovicí, zpocení a svalnatí, s víčky pokrytými zaslou barvou, popel z cigaret a mastná pleť, to vše pod taktovkou opy Alberta (toho, který si na tenhle dům kdysi vydělal v Suezu stavbou průplavu), který si do ničeho nenechal mluvit a nikoho nenechal bez dovolení s čímkoli hnout. Tak těsně s tím domem zůstal spojený, až se mi zdálo, že kdybych teď chytil velký jídelní stůl a odtáhl ho k oknu — což konec konců celý život navrhovala nebohá oma, ale z piety to neudělala —, opa Albert by to i na dálku celého jednoho křídla — dvou pokojů a kuchyně se spíží — ucítil, vstal by prudce z postele a jako pavouk po vlákně by okamžitě odhalil nesrovnalost. Rozrazil by dveře a přinutil by mě uvést všechno do pořádku. Kdyby tu, pochopitelně, někde byl.

V tomhle domě, kde každé hodiny ukazují jiný čas. Anebo všechen čas naráz.

Úzkost.

Otevírám lékařský diář BAYER, co jsem přinesl z pudy. Do *Denních poznámek* jsem si kdysi psal deník. Mé směšné kostrbaté písmo se roztéká všemi směry po zeleně rámované tabulce s nápisy: Číslo / Datum / Jméno pacienta / Anamnéza / Diagnóza / Léčení / Zvláštní předpisy / Mzda / Zaplatil / Poznámky.

13. III. pondělí

Když jsem se dnes probudil slyšel jsem jak si tatínek s maminkou povídali. Když jsem otevřel oči tatínek se právě ptal maminky jak vysokou jsem měl včera horečku. Já jsem vykřikl a řekl mu: „třicet šest“. Tatínek mi pak řekl že už se můžu obléknout a trošku chodit sem tam po pokoji. Měl jsem radost. Celý den dnes létají letadla a bombardují Sálavu protože je zamrzlá. Tenhle rok zamrzla hodně a na ten led napadal sníh a když se teď led a sníh rozpouští voda se rozlévá a lidi kteří bydlí u břehu Sálavy mají zatopené sklepy.

U večere mi tatínek vyprávěl o mrakodrapech v New Yorku. Strašně mě to zajímá. Zvlášt když mi tatínek řekl že kdo bydlí v padesátém poschodí jede nahoru výtahem pět minut. Člověk by si přitom mohl i zdřímnout.

A pod tím stojí drobnými písmeny:

Luminal Hypnotikum a Antiepileptikum.

Ten den byla naše třída plná hluku a tmy. Učitelka, paní Horecká, dokonce někoho poslala zatáhnout těžké závěsy, které se používaly, když moc pražilo slunce. Tmou znělo jen chichotání, šeptání a její podrážděný hlas. V řadě jsme se strkali a postupně jeden po druhém předstupovali před tabuli k přístroji vyzařujícímu slabé modré mléčné světlo.

Rent-gen, šeptali si ti, co ani neuměli vyslovit písmeno R, i ti, co takhle složité slovo ještě neslyšeli. Rentgen stál na kolečkách. Každý měl vystoupit na okrouhlou plošinu, opřít se zadní částí těla o nízký pultík, hlavu vložit do opěrky, zvednout ruce a chytit se dvou držadel nad hlavou. V tu chvíli se mohlo se začít.

„Další!“ ozval se otcův hlas.

Otec seděl u přístroje v bílém plášti, na tváři speciální brýle.

Viděli jsme jen jeho siluetu a útlé obrysy dětského těla.

Slabé světlo zhaslo.

„Další...!“

Připomínalo mi to brzká večerní představení v brežanském kině Slovan. Obvykle tam s námi sedával i páter Savický, zástupce ředitele katolického gymnázia a autor publikace *Romantické toulky po Brežanech* — známé ozdoby místních knihoven, zvláště kvůli bordó-zlaté obálce se vzorem brežanského kroje (tu knihu četl kromě pátera málokdo). Bděl nad mravností promítaných záběrů. Seděl hned vedle otvoru, kterým proudil obraz z promítací kabiny, a když se mu zdálo, že ve filmu není něco v pořádku — polibkem počínaje a odhaleným ženským předloktím konče — okamžitě zakryl kloboukem objektiv promítačky

a kinosálem se rozezněl jeho trošku směšný, na muže příliš vysoký hlas:

„První, druhá a třetí řada ven!“

Tam seděli nejmladší žáci. Museli se poslušně zvednout a opustit kino. Teprve potom mohlo promítání pokračovat.

„Další...“ řekl otec monotónním hlasem do tmy.

Na řadu přišel útlý chlapec. Chytil ho za ramena a přitlačil k přístroji. Prosvítil ho.

„A toto by mohl být Vojto...“ utrousil.

Otec mu neviděl do tváře, ale měl ho takříkajíc v rukou.

„V pořádku!“

Plácl ho po zádech.

„Ne, že se zase budete s Adašem po škole toulat!“

Co se vlastně dá říct o Vojtovi Roškovi? Byl to můj nejlepší přítel. Nejbližší, jakého jsem měl. Dnes už nežije, ale to je úplně jiná část příběhu.

V knihách jeho matky, paní Natálie Roškové, se psalo:

Který muž se narodil pod nadvládou Panny, je často zvědavý a vychloubavý, rád přispívá na dobročinnost, ale ne pokaždé se mu za to dostane vděku a pochvaly. Zamiluje se do něj jedna bohatá vdova, on si ale vyhledá šikovnou a duchaplnou pannu a stane se mnohonásobným otcem.

O posledním výroku bych mohl hodně vyprávět. A budu. Možná ještě jedna věc: Otec na svém rentgenu zjistil, že má *situs viscerum inversus*. Neboli obráceně uložené vnitřnosti — srdce napravo, játra nalevo, jako by přišel z jiného, zrcadlově obráceného světa.

A skutečně, v mnohém byl mým pravým opakem. Každému z nás něco chybělo. Doplnňovali jsme se.

Zhruba do dvacátých let dvacátého století se rodilo a umíralo doma. Až potom se začaly rodičky uchylovat do krásných a čistých sterilních nemocnic. Šlo to všechno velmi pomalu — takže i já jsem se narodil doma. No a Vojto byl první dítě z Brežan, které přišlo na svět ve zbrusu nové poliklinice. Nic to neznamenalo, ale od chvíle, kdy se naučil mluvit, to každému zdůrazňoval, jako by měl nějaké zvláštní privilegium. Předpokládám, že to způsobila jeho matka, paní Natália.

Vojto v naší době platil za velkého specialistu na myši. Uměl jakoukoli chytit, aniž by jí ublížil. Potom jsme většinou vzali brčko, strčili jí ho do zadku a foukali. Nafoukli jsme ji vzduchem tak, že se nevešla do díry. Jen bezmocně narážela do stěny a snažila se dostat dovnitř a schovat se. Pak najednou s velkým hlasitým prdnutím splaskla a utekla.

Vojtův otec byl voják, přesněji vojenský stíhací pilot. Často jsem ho u nich na zahradě vídal, jak v khaki kalhotách s kšandami, v bílém tílku a s perfektním účesem sekal dřevo nebo stříhal stromy. Jejich koruny trochu vzhledem připomínaly jeho vlasy, alespoň tak se mi to tehdy zdálo.

Učil Vojtu střílet ze vzduchovky. Cvičili, když paní Natália pekla bábovku. Vojto vzduchovkou zručně ostřeloval rozinky.

29. IV. sobota

Ráno musím rychle vstávat. Jdu ke svaté zpovědi. Čekali jsme tam tak dlouho, dokud nás páter Savický neposlal k jezuitům. Pak jak jsme šli po ulici trhali jsme i s Vojtou papír na kterém byly naše hříchy a jeden papírek jsme hodili na ulici a druhý do kanálu aby to nemohl nikdo slepit. Taky jsme si koupili dva litry pukanců a v parku jsme s ostatními hráli kuličky. Přinesl jsem si jich dvanáct a domů jsem si jich potom odnesl šedesát tři. Po obědě jsem si sedl ke stolu dělat si úkoly. Od třetí až do deváté jsem dělal úkoly. Jsem dělal výkres, pět příkladů jsem vypočítal, sloh o svých sourozencích Tině a Petrovi a naučil jsem se básničku. Večer si jdu lehnout brzy protože už jsem ospalý.

Hlavou mi pořád vrtá jedna věc — byl Ježíš Kristus katolík, nebo luterán?

Bactifebrin na terapii umělou horečkou.

Otec si vždy potrpěl na silnou rodinnou atmosféru. Zlí jazykové tvrdí, že si moji matku Bertu vzal jako dceru bohatého židovského obchodníka jen kvůli penězům. (Bylo dost *frech* to tvrdit, dokonce až v jistém smyslu *chucpe*. Ale u nás doma se tím nikdo netrápil.) Měli spolu tři děti — dceru a dva syny, jedním z nich jsem já.

Já.

Říká se, že když lidé začínají větu tímhle slovem příliš často, myslí jenom na sebe. Ale tohle je přece můj příběh. Tedy — příběh mého otce, který se do mě převtělil. A příběh Bonyho, do něhož jsem se později převtělil já. A on-já-otec se později převtělí dál, vlastně už se to děje. Žádná dlouhá tenká bílá čára od minulosti k budoucnosti totiž neexistuje. Všechno je kruh. Vážení a milí, tak to prostě je!

Kruh.

Léta před válkou se v mé hlavě podobají výjevům z kolorovaných filmů. Anebo scénám z fotografií, na nichž na vylepšeném pozadí s vylepšenou barvou hledí strnule do objektivu lidé, co se ze všech sil snaží tvářit přirozeně. Abyste na obrázku vůbec něco rozpoznali, je potřeba dost světla, plno

světla, tmavá místa sem nepatří, beztak se nedají postihnout.

A tak zůstane jen stylizovaný otisk života s rýmovačkou: *Jako to moře bez konce, láska moje, na věky musí náležet mně drahé srdce Tvoje. Jako to moře vzbouřené je láska naše mladá, jak ptáček svoje hnízdečko, tak já mám tebe ráda!* A moře na dekoraci se vzdouvá a celou scénérii zaplavuje romantickým žbluňkáním.

Tu fotografii otce a matky z léta kdovíjakého roku mám.

Jako oko v hlavě střežila matka velký sešit podlouhlého formátu s velkým ozdobným nápisem *Beliebte Filmstars*. V obalech od čokolády *Lindt und Sprüngli* se ukrývaly fotografie amerických a německých herců — Gary Grant, Charlie Chaplin, ale i Paul Hörbiger nebo Marlene Dietrich, které bylo třeba nalepit na příslušná místa, abyste toto album milovaných filmových hvězd měli kompletní. A matka se snažila ze všech sil — dost v té době přibrala a trápilo ji to.

Hrát si s albem bylo zakázáno. Velice se rozzlobila, když viděla, že ho někdo z nás drží v rukou. Přinesla ho jen občas, v neděli po obědě, když měla dobrou náladu a otec pospával na gauči a opatrně — *já budu, Adaško, listovat!* — nám ho ukazovala.

Otec předstíral odpolední spánek, i když se začala z gramofonu linout hudba, která se matce s jejím milovaným albem nerozlučně spojovala. Často zněly filmové písně, a když ne — pak František Křištof Veselý zpíval melodie z operety *Pod cizí vlajkou*. Vždycky mě fascinovalo, jak s lehkým maďarským přízvukem deklamoval: *Nájkrajši kút, v šírom sveté je mója rodná zem... Tá jediná ma pré mňa tólko krás...!*

Po natažení perka klikou se na kotouči roztočily křehké rozbitné šelakové desky s velkými nápisy *Esta, Ultraphon* nebo *His Master's Voice* (s pejskem, který poslouchá hlas svého pána linoucí se z ampliónu gramofonu).

Občas se k nám přidala i Sára Blau — moje židovská bobe, která s oblibou podřimovala v křesle a neúspěšně se tvářila, že nás poslouchá. Ji si například nedokážu představit jinak, než jako vystřiženou z papíru, protože zemřela příliš brzo. Rozpohybovaný neživý obrázek. Nakrátko ostříhané vlasy a na nich paruka. Přikrývala si ji ozdobným šátkem s malými perličkami — jak se na starou pobožnou Židovku slušelo.

Zbožňovala macesy. A vůbec všechno s macesy spojené. K snídani je nacpala do hrnku a zalila bílou kávou. Do zlaté slepičí polévky *goldene jojch* dávala *maco kneidlach*, knedlíčky z pomletých macesů,

zelených kousků petržele a husího sádla, aby zůstaly jemné, lehké a pěkně plavaly.

Prarodiče sice měli dvě sady nádobí a jedli košer, ale dovolili, aby si jejich dcera vzala góje. Zejde Blau diskutoval s Bohem tak často, jak jen to šlo — na šestou ráno se chodil modlit do aškenázské modlitebny a na osmou ještě pro každý případ zašel do sefardské. Zřejmě aby mu z toho, co se dělo mezi Nebem a Zemí, nic neuniklo a dokončil, co začal. O svátku Purim posílal, jako všichni movitější Židé, peněžitý dar rabínovi určený chudým. A když v létě přicházeli žebrat židovští šnoreři z Haliče a Mukačeva, pohostil je koláči a strčil jim do kapsy pár drobných.

Ani moje matka, ani prarodiče, ani strýcové Armin a Oskar neměli typické židovské rysy, o nichž se tak zeširoka psalo v antisemitské brožůře *Zrcadlo Židů* z roku 1925, pečlivě ilustrované podivnými zpotvořenými obrázky od vyšinutého českého malíře Karla Rélinka. Židi tu za temných nocí vraždili křesťany, sváděli jejich ženy a všemožnými způsoby je ponižovali a okrádali o peníze a majetek. Žádné velké zahnuté nosy, připomínající údajně při pohledu zředu číslici 8, žádné velké odstávající špičaté uši ani hnědé oči.

Sedávali jsme spolu všichni při nedělním obědě. Takový sen oblečený do technicoloru to byl.

28. VI. sobota

Dnes byly hasičské zkoušky. Plno hasičům se po skvělých kouscích i tleskalo. Hasičské zkoušky tu nebývaly ale teď tu jsou protože je vedro. Přišlo se podívat plno lidí. Já jsem se úplně zapomněl najíst jak jsem to zamýšleně pozoroval. U oběda jsem ani nemohl dýchat jak bylo parno. Pak jsem se osprchoval.

Tonophosphan silně účinkující a nejedovatý preparát fosforu. Trvalý, stimuluující a tonizující účinek na oslabené srdeční svalstvo.

V létě bývalo v Brežanech všechno vyprahlé a rozpálené.

Vzduch jako by stál a nehýbal se. Tak to prý vypadalo i před první světovou válkou, ospale a líně. Říká se, že městští radní chodívali po práci, správně rozparádění, popíjet do hotelu *Zum Goldene Hirsch* se skleněným nazlátlým jelenem nad vchodem. Měli tam v hotelové restauraci, stranou od všeho hluku, vyhrazené separé.

Seděli tam určitě i večer 28. června 1914 a stejně tak i večer 28. října 1918. Když vzrušeně přiběhl městský sluha a razil si cestu mezi stolky, ani si ho nevšimli. Teprve až když na prahu celý zadýchaný vykřikl: „Právě vznikla Československá republika!“

Je to tak, Rakousko-Uhersko, ta obrovská měňavka nesmyslně se roztahující po střední Evropě už dodělávala. Nic jiného se jí ani přihodit nemohlo.

A starosta se obrátil k městskému sluhovi s plnou pusou červeného vína, polknul a mávnul rukou: „*Nehme to na zítřek!*“

Heslo, které by klidně mohlo být součástí brežanského městského erbu, který jinak obsahuje obligátní hrozen vína, šíp svatého Egida neboli Jiljí a velké písmeno B. Pod to by se ten nápis hodil. Ne spisovně, ale v dialektu: „*Nehme to na zítřek!*“ Velmi výstižné.

Zvláště když u nás pořád ještě pokračovalo devatenácté století. Jeho výhonky pronikaly hluboko do mého dětství. A ne a ne to skončit.

O nedělních procházkách se špacírovalo po náměstí. Mladý, štíhlý a pěkně upravený otec si oblékl oblíbený smetanový oblek, matka letní šaty (a samozřejmě letní klobouk, protože stále potřebovala nosit něco na hlavě), my s bratrem jsme cupitali oblečení v námořnických oblečcích a sestra v šatečkách. Takhle je to alespoň zachyceno na zažloutlé fotografii, kterou právě držím v ruce.

Je nemyslitelné projít kolem cukrárny a nestavit se v ní, protože děti se dožadují zmrzliny. Na snímku se zrovna míváme s Vojtou a jeho rodiči — všichni

se srdečně zdraví, Vojtův otec vystavuje na odiv parádní vojenskou uniformu, momentálně je poddůstojníkem, vojenským pilotem, nevím jaké šarže.

Cukrárna patřila Puškárovi. Otec u něho často vzadu hrával karty s několika dalšími Brežañany. Odtud nosil nejčerstvější novinky. I nějací Židé se tam občas ukázali. Jako zvěrolékař byl pan Schreiber velmi vlivná osoba, podobně jako advokát pan Reis. Ten se nicméně takové oblíbě netěšil. Lidé totiž dávají přednost spíše těm, kteří bičují vášně, nestojí o to, aby jim někdo vymlouval hlouposti.

Sedával tu i Ambi Krebs, který rád chodil bez klobouku, přestože ho s sebou vždycky nosil připnutý ke kabátu sponkou. Ambi Krebs si v Brežanech z rozmaru zřídil malou soukromou botanickou zahradu. Dospělí se mu smáli, děti ho obdivovaly — za symbolický poplatek dělal prohlídky svých exotických keřů a stromů, než ho o ně připravila tuhá zima v roce 1944. Říkával, že sedět můžeš kdekoli, jen tam musí být stálý přísun jídla a pití. A samozřejmě cigaret.

Puškár rád a často vyprávěl příběh o tom, jak jeho matku přepadly na cestě ze hřbitova porodní bolesti a porodila u neznámých lidí, za prvními dveřmi, na které zabušila. A dnes že na tom místě stojí jeho cukrárna. Nikdo mu to nevěřil.

Měl zvláštní slovník. Když si například v zápalu mariáše nechtěně nahlas uprdnul, plácnul

po zádech nejbližšího souseda a vykřikl: *Buenos Aires, amicenko!* K otci si ale nic takového nedovolil, dokonce si stále vykali. Jinak mlel neustále něco ve stylu: *Bůh cukrářů mi nadělil krémeše. Bůh chorob mi nadělil tyfus.*

Puškárova cukrárna tedy předběžně — alespoň na fotografii — stojí na náměstí.

Nahrneme se dovnitř. Já, bratr Peter a sestra Tina (Tina chtěla, abychom jí říkali Tina, protože se jmenovala Marta, ale nelíbilo se jí to — takhle si všichni mysleli, že je vlastně Martina). Naši zůstanou stát venku na slunci.

„Mně jahodovou...!“ křičím.

Puškář přes dveře zdraví otce:

„Dobrý den, pane doktore!“

Tina do mě šťouchne a osopí se na mě:

„Říká se — *prosím!*“

„Jahodovou... *Prosím!*“ zašklebím se na ni.

„Hned to bude...“, říká Puškár a ujímá se zmrzlinářské naběračky.

„Pro mě vanilkovou,“ říká Tina.

Cinká mincemi. Dávají je jí, což mě dost uráží.

„Říká se — *prosím!*“ vykřikuji.

Starší bratr Peter se jen směje. Kdoví proč, on zmrzlinu nikdy rád neměl.

„Sedmdesát čtyři celých a třicet setin,“ usmívá se Puškár.

„Co...?!“ valí oči Tina.

„Říká se — *prosím!*“ strkám do ní zlomyslně.

„Sedmdesát čtyři celých a třicet setin!“

Tina zkoumá drobné v dlani a neví, co dělat.

„Pomůcka — jedna koruna československá se oficiálně rovná třiceti sedmi celým a patnácti setinám miligramu zlata.“

„Hmm.“

„Můžeš zaplatit ve zlatě. Nebo i v korunách. Mně je to jedno.“ Puškár se nadšeně usmívá, tím vším se náramně baví.

Zmatená Tina položí na pult dvě koruny, olízne žlutou tající zmrzlinu, teče jí po ruce, a otočí se ke dveřím.

„Na shledanou...!“ volá za námi Puškár.

Vybíháme ven.

Otec se před výlohou baví s paní Nebesárovou. Je to *andělíčkářka*, říkává o ní matka, a já dost dlouho nechápu, co tím myslí, ačkoli to nepravděpodobné příjmení mi mohlo leccos napovědět. Honíme se kolem a snažíme se co nejvíc zamazat od zmrzliny, která v nesnesitelném letním pařáku kalupem taje.

„Říkáte, že plodová voda měla zelenožlutou barvu?“ ptá se otec a tře si špičku nosu. Zdálo se mi vždycky, že Nebesárovou nemá moc v lásce. Nedůvěřuje jí, a proto se vyjadřuje opatrně, aby si náhodou něco nevyložila jinak, než jak to on myslí.

Nebesárová přikyvuje.

„Při zdánlivé smrti je kůže novorozence modročervená, obličej a celé tělo oteklé; ruce a nohy trochu napjaté, konečník sevřený, srdce bije slabě a nepravidelně a pulz v pupeční šňůře ustal nebo je nepravidelný... Když dítěti strčíte malíček do krku a hrdlo se stáhne, musíte se pustit do ožívování. Je třeba ho položit na záda a z ústní dutiny odstranit hlen. Z úst a z krku, rozumíte?“

Nebesárová přivírá oči jako velká kočka a snaží se všechno zapamatovat.

„Potom ho musíte chytit za hrudník a několikrát s ním pořádně zatřást. Pak mu jednou rukou zvednout nožičky a několikrát ho plácnout po zadečku, znovu ho chytit za hrudník a několikrát s ním zaklepat. Kdyby neožilo, je potřeba postříkat obličej a hrudník studenou vodou. Pak by mělo začít pomalu dýchat a růžovět. Ale musí se pokračovat, dokud se pořádně nerozpláče.“

Nebesárová děkuje, někoho z nás pohladí po hlavě, jinému pocuchá vlasy, usměje se a odchází. Otec se připojí k nám.

Ano. Kdyby v té chvíli někdo stiskl spoušť a udělal fotografii, zachytil by svět, ve kterém jsou všichni šťastní a dobře naladěni. Svět, ve kterém se nikdy nic dramatického nedělo, neděje a dít se nebude. Nic nehrozí. Dokonalý prosluněný svět jed-

noho líného ospalého nedělního odpoledne v jakémsi slovenském městě Brežany.

Tu fotografii někdo doopravdy udělal. Vyretušoval, dobarvil a opatřil razítkem ateliéru *Nežný a spol.* Zastavil se na ní čas, který nikdy neexistoval.

Dokonce za námi v pozadí právě v té chvíli, kromě několika dalších, prochází Ičko Šroubek. Shrbený pase po každé maličkosti, kterou lze najít na ulici — šroub, matice či ložisko —, všechno si to pěkně nese domů. Každou věc rozebere a složí a pokaždé mu z ní ještě něco zbude. Na dvoře se mu hromadí haraburdí, karosérie aut a všelijaké součástky, o kterých by už nikdo nedokázal říct, k čemu vlastně kdysi sloužily.

Ičko Šroubek je i šikovný obchodník. Prodává pořád těch stejných pět šest věcí, hrdý předchůdce moderního marketingu.

„Prosím, jen se podívejte! Speciální nůžtičky na květiny a nožík na ořezávání doutníků! Račte vyzkoušet!“

„Ukažte... Před týdnem jste říkal, že jsou to francouzské nůžky na úpravu řas a nůž na korek!“

„Ano, ale to bylo něco docela jiného. A nevěřili byste — zákazníci se o to mohli poprat! Teď mám ale dvě prvotřídní novinky! To je něco dočista jiného. Nenechte se zmást!“

„Jen nepovídejte — pamatuji si tady ten nápis!“

„Snad si, milá paní, nemyslíte, že bych vám lhal. Nemám k tomu sebemenší důvod. Je možné, že se tyto nůžtičky dají použít i na řasy, ale především jsou určené ke stříhání květin. Stejně je to i s tímhle nádherným nožíkem — používají ho na doutníky, ale když si k němu bude pan domácí ráčit skleničku vínka, nůž na korek jako když najde!“

„Promiňte prosím — ale minule jste mi tvrdil, že je to břitva na ořezávání ztvrdlé kůže na patách.“

„To musí být nějaký omyl. Moc mě těšilo a poroučím se!“

A někde v dálce, kde ho ve skutečnosti můžu tušit jen já, se prochází náš zubař, doktor Gronský — ortodoxní žid, teď právě jako vážený občan na procházce se ženou. Kdo ví, čemu se v zubařském žargonu říká *zlatá žíla*, ale něco takového pro něj představoval můj otec. Nosí cvikr a starosvětový klobouk, jako by chtěl neustále připomínat, že ať už to dnes vypadá jakkoli, staré dobré časy kdysi doopravdy existovaly.

7.

Jak tak listuji, natahuji se po flaštičce noaxu na nočním stolku. Na lžičku nakapu pět kapek a spolknu. Hořká chuť se mi rozlije po jazyku. Od doby, kdy jsem měl tu komplikovanou zlomeninu nohy, to tak občas dělám. Nejčastěji večer. Lékař mi ten-

krát předepsal noax proti bolesti. No co — něčím si přilepšovat patří k lidské přirozenosti. Cigaretami, alkoholem nebo třeba v případě starších dam nevinným ibalginem. Jen tak, pro náladu. Za chvíli se mi rozsvítí v hlavě. Ne moc, jen trochu. Bony by tomu řekl *tuning*.

Jedna z fotografií, které si prohlížím při světle malé lampičky, ukazuje průčelí našeho domu, na kterém ještě svítí úhledná tabulka z čisté mědi: *Alfonz Trnovský, soukromý lékař*. Po jisté době vystřídala první — lacinou, smaltovanou. Co už na fotografii vidět není, je otcova ordinace — projít bránou, po schůdcích nahoru a potom dvakrát doprava. Přispěl mu na ni zejde Blau, dalo by se říct, že ta suma představovala matčino věno. Původní pokoj s kuchyní předělali na ordinaci s čekárnou — známky předchozího účelu byly víc než pozorovatelné, alespoň na začátku.

Otec studoval medicínu na univerzitě v Bratislavě, což stálo, podle rozličných zmínek, nemalé peníze, ale s příslibem lákavé a laskavé budoucnosti.

Občas na to období vzpomínal, i na báječné intravenózní opice, když si s kolegy mediky píchali čistý alkohol. Vždycky se mu na tváři rozhostil romantický výraz. Prošel ve své době běžným

evolučním vývojem: medik — externista — demonstrátor — pomocná vědecká síla — nehonorovaný asistent. A potom si po nějaké době konečně založil praxi.

Okamžitě si dal vytisknout vizitky a ihned je rozesílal:

MUDr. Trnovský, bývalý asistent neurologické kliniky v Bratislavě, externí lékař urologické kliniky, jakož i hospitant všech ostatních klinik tamtéž a státní nemocnice v Nitře, si dovoluje oznámit, že se etabloval v Brežanech v Hurbanově ulici 18. Nejmodernější léčba, elektro fyzikální terapie, horské sluníčko, solux, diatermie.

V ordinaci visel diplom doktora lékařských věd na nenápadně nápadném místě, aby jej pacienti mohli obdivovat, než jim otec vystaví recept.

Měl tam i malou místnost na rentgen, na kterou byl náležitě hrdý a pravidelně ji ukazoval všem návštěvníkům. Zvenku, protože rentgen je samozřejmě citlivý přístroj, který není určený k okukování. Tmavá komora s tabulkou se zlatým nápisem na černém podkladě byla prázdná, protože otec na ni zatím neměl peníze. Zvědavý pacient by na to nepřišel, ani kdyby se podíval dovnitř, do tmy. A žárovka nefungovala.

Hned vedle visel velký oranžový plakát s černobílou fotografií krásné dámy v plavkách a v kou-

pací čepici, která nadšeně mávala na někoho mimo obrázek. Usmívala se pod velkým nápisem STÁLE SLUNEČNO, který dál pokračoval POD LAMPOU PHILIPS „BIOSOL“ a dole textem *Lidské tělo potřebuje slunce! Těch málo volných dnů a dovolená pracujícího člověka nepostačí ve většině případů zajistit tělu potřebné množství zdravých slunečních paprsků. Lékař je proto často nucen vyrovnati tento nedostatek umělým ultrafialovým zářením.*

Do dámy v plavkách jsem byl zamilovaný mezi pátým a šestým rokem svého života, měli jsme intenzivní milostný vztah, poznamenaný vášní, žárlivostí, hádkami a nakonec definitivním rozchodem.

Ano, otec si nejprve žil dost nad poměry — o tom svědčí lesklá tabulka, parádní vizitky, neexistující rentgen a stejně tak neexistující horské sluníčko, ale i samotné zařízení ordinace, které pro změnu existovalo a lesklo se chromem a nerezovou ocelí, až z toho přecházel zrak. Rád předstíral i plný diář — často ho matka v té době přistihla s telefonním sluchátkem u ucha (ano, telefon jsme také měli, s číslem 46-75), jak listuje prázdnými stránkami a všechny pokusy o dohodnutí termínu doprovází nesouhlasnými zvuky, až nakonec teprve na pátý nebo šestý pokus měl volající konečně štěstí. Otec zkrátka ze začátku plno věcí fingoval a i díky tomu se mu postupně začalo dařit.

To je běžný recept nejen v tomto povolání.

Nejprve pacienty navštěvoval pěšky nebo na kole. V noci spal trhaně, protože očekával každou chvíli zlověstné zaklepání na okno, které by ho vytáhlo z postele a odvedlo kamsi do tmavé noci. Později koupil Pragu Piccolo, protože návštěvy u nemocného autem jsou dražší a všechny předepsané léky mnohem účinnější.

Říkal to i usměvavý firemní agent v perfektním obleku. Nabídl otci americkou cigaretu a pozval ho do Puškárovy cukrárny na náměstí na kávu a zákusek. Promluvil s ním, vysvětlil mu přednosti vozidla a projeli se v něm kolem náměstí a po mizerných cestách za městem.

Otec si potom zřídil ordinaci i v patnáct kilometrů vzdáleném Nevedově a dvakrát týdně tam dojížděl autem. Místní měli tak velký strach z aut, že hned u prvního domu stála cedule s nápisem *Auto 6 km!* Kdo jel jen o trochu rychleji, musel zaplatit pokutu. Rychlost občas měřili na náměstí, ale otec se z toho obyčejně vyvlékl tak, že zastavil v půlce cesty. Nepříčetný starosta dokonce kontroloval, jestli řidič v zatáčkách troubí, a mohl dostat pokutu, pokud tak neučinil.

Všechno to svého času způsobil Ambi Krebs — když ho přinesli do otcovy ordinace se zlomeninou spodiny lebeční a z nosu mu vesele kapal mozko-

míšní mok. Za Nevedovem narazil do stromu a utr-
pěl těžký otřes mozku.

Administrativní záležitosti v ordinaci vyřizovala většinou matka a kromě toho ještě sterilizovala použité nástroje. Pacientů přibývalo a na oběd se otec často nedostal před šestou a na večeri před půlnocí, skoro nespal. V ordinaci zvonil telefon bez přestávk.

V lékařské záložně měl k dispozici sto tisíc korun, takže si nakonec do *tmavé místnosti* koupil i přenosný rentgen značky Heliodor-Duplex („s plnou ochranou proti vysokému napětí a škodlivým rentgenovým paprskům“). No, a protože potřeboval dodržovat jisté dekorum, každé ráno chodil k holiči, který kolem něj pobíhal s břitvou v bílém plášti. Otec se sám holit nesměl, aby náhodou nepřišel do řečí. Konkurence by ho mohla snadno pomluvit. Ze stejného důvodu využíval při návštěvě pacientů z lepších rodin služeb osobního řidiče (shodou okolností Ambiho, pokud měl právě čas), který po dobu vizity leštil karosérii a vyčkával s trpělivým úsměvem. Lidé zbožňují situace jako z filmu, zvláště na malém městě plném malých lidí, kteří zůstali malými, i když se město zvětšilo a napuchlo, rozlilo se do okolí a dostalo označení „okresní“, ale i tak navěky zůstalo malým městem.

Zakletým, hrdým na svou nesmírnou malost a svoje malé způsoby.

Otec pokaždé pomalým a důstojným krokem přešel přes náměstí a nadzvednutím klobouku zdravil známé. Při holení četl noviny a poslouchal, co je ve městě nového.

Holičství si tehdy otevřel matčin bratr, strýček Armin, který neustále vtipkoval a vyprávěl anekdoty. Otec chtěl jen klid, a tak se nuceně usmíval a občas řekl „Hmm“ anebo „Ehm“, případně „Opravdu?“

Armin často chodíval s černou koženou taškou, podobnou otcově lékařské, stříhat členy rodiny Silbersteinů, kteří si žádali pouze Žida, do jejich velkého domu na náměstí. A tak určitě vyprávěl i o tom, jak si starý Silberstein, obchodník s látkami, zavolal ke smrtelné posteli své dva syny Artura a Alberta, kteří se na smrt nenáviděli a jistě by spolu dobrovolně nezůstávali v jedné místnosti, nebýt této výjimečné příležitosti, na kterou se v koutku duše tak trochu i těšili. Silberstein senior ležel v propocených peřinách, v ruce držel chléb s máslem a v horečnatých očích měl slavnostní výraz. Zavolal si je a oni ho obklopili.

„Dívejte se dobře!“

Zakousl se do chleba a synové si až teď všimli tenkých podlouhlých papírků, co ležely na másle.

Tak je to ochromilo, že nedokázali čemukoliv zabránit. Otec se cpal svými drahými známkami — všemi těmi přetisky padesát na padesát a jinými vzácnostmi. Těžko to popsat jinak, než že je jednoduše sežral, než se ti dva stihli pohnout z místa a vyrvat mu je z rukou, zpod jazyka a mezi zuby.

„Tak — abyste se o ně nemuseli hádat! Teď už můžu spokojeně umřít.“

Pro Armina byly hlavním tématem ženy v jakékoli podobě a skupenství — matka říkala, že zůstal starým mládencem jen proto, aby mohl být neustále k *dispozici*.

V ordinaci si otec osvojil zajímavý zvyk hovořit s pacienty ve třetí osobě.

„Léky užíval pravidelně?“

„Co ho bolí?“

„Kašle?“

A potom na obnaženou hrud' přiložil chromovaný konec fonendoskopu.

„Dýchá! Zhluboka dýchá! Otočí se! Dobře.“

Dýchá, dýchá!

Monako byl zvláštní tvor. Když mu bylo třicet, otec mu po důkladném vyšetření řekl, že ta tmavá místa na snímku jsou tuberkulóza a že má před sebou zhruba rok života. Že i když necítí bolest, tak krev, kterou vykašlává, znamená, že

plíce už jsou napadřtí. A že by měl hned odcestovat do Hágů.

Z otcovy ordinace šel navzdory otcovu doporučení rovnou do hotelu Zlatý jelen a objednal si láhev červeného vína a krabičku cigaret. Položil to vedle sebe a k tomu rentgen svých plic.

Celý večer se na něj díval, pil víno a zapaloval jednu cigaretu od druhé. Pak si objednal další cigarety a další láhev... A hleděl a hleděl na svoje plíce na modročerném obrázku se svým jménem na spodní straně. A nad ránem, když už kokrhali kohouti a bar zavírali a on měl v sobě čtyři láhve vína a padesát cigaret, vstal od stolu a šel domů.

Řekl otci: „Tu noc jsem se s tím vyrovnal tady, v hlavě.“

A žil ještě mnoho let. Na to, jakou měl ještě v otcově životě sehrát úlohu, působil jako špatně převyprávěný vtip.

Jednou večer, když už se otec chystal k pozdní večeři a sestřička Zdenka mu hlásila, že je čekárna prázdná, do ordinace vstoupila rozrušená mladá dáma, která se zamilovala do muže se špičatými botami barvy bordó, vpředu pobitými plíšky. To jediné totiž dokázala říct o tom tajemném neznámém, který byl možná obchodním cestujícím pravděpodobně z nějakého velkého města, snad z Prahy, a utekla s ním. Bydleli spolu po různých

hotelech, všechno vypadalo dobrodružně a romanticky, dokud jednou ráno ještě za svítání v těch svých apartních bordó botách neodkráčel neznámo kam. Když se to tak vezme — zamilovala se vlastně do těch bot.

Jmenovala se Klaudia a ještě nějak. Chtěla od otce potrat. Byla to Klaudia s velkým K., kdyby se dalo napsat ještě větší, než je obvyklé na začátku jména. Velké K. Klaudia Horváthová. Otec by o tom mohl vyprávět.

Předběžně ji vyšetřil a řekl, že to pravděpodobně není těhotenství, ale nevěřila mu. Řekla, že chápe, že má jako lékař svoje mravní zásady a myslí si, že není důvod, proč by se měla dítěte zbavovat. Že jí chce jen něco namluvit. Ale ona potřebuje jistotu — vždyť za pár týdnů by už mohlo být pozdě a nic by se nedalo dělat. A tak chce pana doktora moc poprosit — aby ještě zkusili injekci (slyšela, že injekce pomůže, když to není ještě moc pokročilé). Není třeba žádná operace. Bude mu velmi zavázaná.

Otec jí tedy nakázal, aby se svlékla, přichystal velkou stříkačku a vstříkl jí do hebké pružné pokožky pořádnou dávku destilované vody. Když přišla za dva týdny, zářila štěstím. Děkovala, že injekce zabrala a teď už že je všechno v nejlepším pořádku.

8.

Vždy jsem obdivoval otcův smysl pro pravidelnost a systém. Měl například ve zvyku brzy ráno vstát, vyběhnout v pumpkách, v blůze zapnuté až po krk a v čepici na nedaleký kopec, udělat pár dechových cvičení, rozcvičit se a běžet zase domů. Předtím chvíli postál na kopci, pozoroval ranní slunce (pokud právě viselo na obloze), dýchal zhluboka a sám pro sebe si říkal, jaký je to krásný den a v jakých to žijeme skvělých časech.

Cestou domů obvykle potkával děkana Peterského. Otce vždy uctivě pozdravil a většinou se zdálo, že se — kromě obvyklých stížností na revma a začínající dnu — chce na něco důležitého zeptat.

Otec si myslel, že se mu to jen zdá, ale nakonec z děkana vylezlo:

„Promiňte... Ráčíte prosím, pane doktore, chodit do kostela?“

Otec přitakal.

„To je dobře, moc dobře! Odpusťte mi, že jsem vás neviděl na mši svaté, ale není se čemu divit. Kostel bývá o nedělních bohoslužbách, chválabohu, vždycky přeplněný!“

„Já ale na mše nechodím.“

Peterský ztuhl. „Zúčastnit se ve sváteční den mše svaté je přece naše křesťanská povinnost. Ale

i tak je od vás pěkné, pane doktore, že aspoň občas ráčíte chodit do kostela.“

„Abyste mi rozuměl, nechodím se tam modlit.“

„Ne? Tak to mi budete muset vysvětlit.“

„Chodím do kostela na revizi mrtvol, otče. Mělo by se to podle předpisů provádět v místě, kde dotyčný zemřel. To bych ale musel chodit i na Volovec, do malých vesniček v kopcích, kam se dá dostat jen pěšky. Ztratil bych tím hrozně času. A mrtvé tak jako tak před pohřbem přivezou vystavit k svatému Egidovi.“

Děkan Peterský se zprudka otočil a odešel.

Peterského kaplan Jablonický se občas svezl s otcem k nemocným. Prago po silnici a potom do kopce na žebříňáku. Otec pacienta prohlédl, kaplan mu dal poslední pomazání, když už se — podle brežanského dialektu — *chystal do hliníku*, hodili do sebe nabídnutou slivovicí a odvezli se zpátky k autu.

Jednou je málem přibráli do průvodu komunisti. Otec mě tehdy vzal s sebou, abych měl výlet. Museli jsme v autě počkat, než projde prvomájový průvod. Nechyběli v něm ani učni z dřevařské školy, které tam nahnal jejich mistr. Byli nadšení, že nemusí v tak krásný den trčet v lavicích. Funkcionáři se pomalu vezli na vypůjčených kolech s ráfky propletenými červeným krepovým papírem. Před nimi

kráčeli trubači, každý s velkou červenou šerpou. Zněla zpotvořená internacionála, protože nikdo z nich neuměl pořádně zpívat ani hrát. Po manifestaci pozval předseda místní KSČ všechny na oběd do restaurace v hotelu Zlatý jelen, aby ukázal, jací jsou komunisti štedří a lidoví.

Otec se za průvodem jen otočil a utrousil směrem ke kaplanovi Jablonickému:

„Bůh to všechno vidí a náramně se baví.“

„No tak, pane doktore!“

9.

Vojtova matka měla hezké jméno Natália. Kdykoli se představovala, neopomněla zdůraznit, že ji rusofilní matka pojmenovala podle Puškinovy lásky Natálie Gončarenkové, jedné z nejkrásnějších žen své doby. A ještě dodávala, že kvůli ní umřel Puškin v souboji. Kdoví, jestli chtěla manželovi naznačit, aby jí také přinesl takovou oběť. Jestli ale potřebovala, aby se pro její půvab vzdal nějaký básník života a tvorby — tedy aby její tělesná krása zničila krásu duchovní, a to jen pro to potěšení z ničení, měla si za manžela raději vybrat Jána Smreka, jehož verše tak obdivovala. Bohužel se s Mistrem nikdy nesetkali.

Pocházela ze známé brežanské katolické rodiny, kde všechno mělo svůj důvod a pravidla. Přesně se

vědělo, kteří lidé jsou v pořádku a kteří ne — což se navenek projevovalo aristokratickou povýšeností a vírou, že členové této ctihodné rodiny představují míru celého vesmíru. Podle nich dobrotivý Bůh rozhoduje, co je dobré a co špatné, ne naopak. Natália Rošková od Něj dostala darem velkou krásu s výraznými lícními kostmi, širší oblou tvář, velké zelené oči, rozhodnou panovačnou bradu a dlouhé černé vlasy. Slušelo jí, když se zlobila, a stávalo se to opravdu často.

Když jsme si hráli ve Vojtově pokoji s jeho dřevěnou armádou — vzpomínám si na jeden takový den —, z obýváku zněly útržky křiku a potom třískly dveře.

„Nána!“ ozval se Vojtův otec, zatímco si to rázoval chodbou.

Vyběhla za ním a křičela.

„A co ty tvoje kolena, věčně zelený od trávy?! Co?! Jaks k tomu přišel, ty děvkaři?“

Potom si všimla, že dveře do Vojtova pokoje jsou dokořán, nasadila úsměv a zvolnila krok.

„Nedáte si limonádu, chlapci?“

Po kladné odpovědi odešla do kuchyně, odkud se znovu začal ozývat křik.

V Brežanech se tak trochu vědělo (nebo se to alespoň proslýchalo), že si ji Vojtův otec vzal v podstatě proto, že pocházel z chudých poměrů, z deseti

dětí, přičemž pro něho jako pro nejmladšího už v domě nezůstalo místo a logickým řešením situace se stala vojenská škola. Natálii se zamlouvala jeho letecká uniforma, jemu dům, do kterého se vzápětí přestěhovali. V přízemí měl Natáliin otec velký obchod s drobným zbožím.

Druhým důvodem — o kterém mi Vojto řekl až mnohem později při flašce své oblíbené metaxy — bylo i to, že aby otec získal stálé místo v armádě s možností kariérního růstu, musel být ženatý. A jelikož právě chodil s ní, požádal ji o ruku. Kromě toho s ním prý v té době už měla za sebou dva potraty, takže to jaksi zůstalo v rodině, a potom se narodil Vojto a potom jeho bratr Teo. Vojtův otec měl ale rád jiné ženy — méně komplikované, přítulné, nezávazné —, o čemž tak trochu svědčila i ta zelená kolena. Často se svým stíhacím plukem setrval všude možně, jen ne doma.

„Tady máte tu limonádu, chlapci!“ řekla paní Natália a položila podnos s dvěma sklenicemi a karafou na stůl.

Musela to všechno obstarat sama, protože před dvěma dny vyhodila služku Elenku a ještě za ni neměla vhodnou náhradu. Elenka musela odejít, protože si začala s židovským lékařem Friedlem, který sem přijel z Nitry na prázdniny. I když je spolu viděli jen jednou na večeři, v Brežanech to

znamenaloby hodně. A tak se dostali do řeči a Elenka musela odejít.

V ten den se měl konat Salón, takže si paní Natália odpoledne nakonec půjčila personál z hraběcího zámku. Kuchaře a dvě služky. Salón se obvykle konal v její milované Slovenské jizbě, kde nechyběly valašky, na míru vyřezávaný malovaný nábytek, obrazy, sádrový bača s ovčáckým psem a typický brežanský kroj.

O předcházejících akcích tohoto druhu svědčila především *Knihá návštev* v kožené vazbě, kterou si paní Natália úzkostlivě vedla. Něco do ní napsali nebo nakreslili všichni významnější návštevníci. Několika zápisy v knize se vyznamenal starosta (současný i předchozí), notář Levendovský, děkan Peterský, operní diva Jarmila Kšírová, dokonce i František Krištof Veselý. Paní Natália vždy toužila po tom, aby se její byt (ráda ho, sedíc u krbu, hladíc vzácnou medvědí kožešinu a popíjejíc desetileté portské, nazývala *skromným příbytkem*) stal jakýmsi výkladním salómem města Brežany.

Pokoušela se sem nalákat i jednoho dva básníky, kteří ve městě působili, ale ti jí utekli do Bratislavy — tam měli vydavatele nebo ty správné kavárny. Z místních umělců sem pravidelně chodíval jen páter Savický, zástupce ředitele katolického gymnázia a autor upovídáného historického

románu, proslulého hlavně svým slabomyslným dějem.

Páter Savický, kromě jiných předností a spisovatelských choutek, byl i legendárním otcovým pacientem — trpěl všemi existujícími chorobami, občas k nim dokonce přibýlo i pár těch, na které se teprve přijde. Rád o nich mluvil a patřičně přeháněl. Chlubil se svým arzenálem léků. Na všechno něco měl. Na bolest, na nachlazení, na vyrážku, na ospalost, na přílišnou bdělost, na smutek, na přílišnou veselost, na skleslost, na přílišnou skleslost, na bystrou mysl a podobně. Házel je do sebe jako bonbóny. Vždycky nějaký cumlal v ústech a nezřídka nabízel i ostatním.

10.

Na hlavním náměstí — tam, kde je teď jen proluka mezi domy, jež čeká na svoji příležitost ukrytá za billboardem TESCO — stál před válkou malý koloniál. Nad vchodem velký nápis, vevnitř černá navoskovaná podlaha, za pultem pěkně v čistém bílém plášti pan prodavač Malánek. Obvykle se usmíval, i když pro to neměl důvod. Byla to jeho maska, kterou už neuměl odložit.

Pan Malánek představoval to jediné v Brežanech, co se v průběhu let neměnilo. Stál na stejném místě se stejným výrazem ve tváři — v létě, v zimě,

na podzim, na jaře i tehdy, když nedaleko jeho obchodu vybuchl ruský granát, s nímž si u Sálavy vesele hrály děti, a i když výlohou proletěl Ambi Krebs v novém austrodaimleru. Stál tam, když mu koloniál znárodnili, a stál tam, i když mu navlékli jiný, lacinější bílý plášť z bulharských umělých vláken a vyměnili vybavení a nápis nad vchodem za hranaté písmo SAMOOBSLUHA.

Pan Malánek stál za pultem i tehdy, když mu otec jako údajný následek přečizené španělské chřipky diagnostikoval *morbus parkinsoni* — třásl se, tvář měl strnulou a mluvil, jako by skandoval nějaká hesla. Stál tam, protože se kvůli nemoci nemohl hnout z místa, a když už se pohnul, nedokázal se zastavit. A tak raději zůstával pěkně za pultem.

Pokud si dobře pamatuji, pro dítě představovaly tu nejlákavější věc bonbóny na váhu ve skleněných dózách. Dnes mám pocit, jako by v celém koloniálu byly jen ony. Na nic jiného si nevzpomínám. Čistý velký prostor, na pultě dózy plné bonbónů.

Jiné věci jsme tu totiž nekupovali. Otec skoro všechno dostával od vděčných pacientů. Ať už zabíjeli prase nebo husu, vždy mysleli i na *svého pana doktora*. Nosili nám kotlety, sádlo, zeleninu, ovoce, brambory, kuřata, klobásy, šunku a domácí víno. Vypadalo to, jako by se na nás průběžně sypal roh

hojnosti. To se stává, když má někdo v rukou váš život.

V domácnostech vládlo božské ticho, dokud nepřišlo rádio.

Naším domem se linul kromě občasného šelakového orchestru jen zpěv omy Márie. *Tichá noc, tmavá noc, krásna je, srdiečko mi nedá pokoje. Mesiačik, ten celú noc nejde spať, vedel by o láske povedať. Láska sa k polnoci premení. Sláviček hájičku šveholí.*

Ale jakmile se ten přístroj jednou objevil, vyhrával bez přestání. Umělci v rádiu nejdřív vystupovali naživo nebo tam někdo pouštěl desky. Rozhlasové hry dávali se všemi náhodami, chybami a schválnostmi. Později do soukromí vpadla televize, moje sladká, milovaná, nenáviděná televize, to zařízení sloužící k vypnutí mozkové činnosti. Ale to mělo ještě nějaký ten čas trvat.

Teď v domě zase vládne ticho. Poslední noc se to tak patří. Všechno, co se tu stalo, je už dávno pryč.

Křížem přes chodbu téměř naproti kuchyni bývala kdysi jídelna, jinými slovy salón. Teda, těžko říct, jestli se ta místnost tak dá nazvat i dnes. Za okny se zvedl vítr, znovu tu všechno hvízdá a klope, jako poslední léta otcova života.

Otec se neúnavně snažil dodržovat rodinné rituály, nebo tedy alespoň to, co si pod nimi předsta-

voval. V neděli se slušelo uspořádat pravý nedělní oběd. Nedělní oběd v tradičním duchu, například okolo roku 1938, měl svoje ustálená pravidla — vařila se silná slepičí polévka, samostatně ležely na talíři krky, nožičky a žaludky a vařená zelenina. Jako hlavní jídlo se podávalo smažené kuře s brambory. Nebo husa, případně kachna od vděčného pacienta; se zelím, knedlíkem nebo lokšemi. K tomu sladký rajčatový kompot s rumem nebo kompot z vařených jablek. Plus lahodný *Crème de Menthe*.

Seděli jsme okolo velkého stolu s otcem v čele. Pravidelně k nám přicházel jeho bratr, strýček Rudo i s tetou Julkou a synem Filipem, mým bratrancem, a obvykle i někdo z matčiny rodiny. Strýček Armin, strýček Oskar s tetou Rózkou a dětmi. Všechny možné rodinné oslavy se u nás přirozeně odkládaly na neděli.

Asistoval jsem při servírování Terce, naší pomocníci a kuchařce. Strýček Rudo mě pravidelně poučoval, čítaje z příručky o stolování: „Základní pravidla obsluhy u stolu jsou... Za prvé: Jídlo a nápoje pokládáme na stůl vždy pravou rukou po pravici stolovníka. Za druhé: Mísy podáváme levou rukou po levici stolovníka. Za třetí: Nápoje naléváme vždy pravou rukou po pravici stolovníka. Za čtvrté: Talíře uklízíme a měníme vždy z pravé a levé strany. Za páté: Nechť obsluhující ke stolovníkovi nikdy

nenatáčí lokty, s výjimkou podávání polévky ze šálku. Za šesté: Obsluha nechť se vždy chová pokud možno nehlučně a skromně. Všechna jídla se podávají dvakrát, podruhé i těm, kdo si poprvé nevzali. Nabízet lze vždy, nikoli však do jídla nutit, to je neslušné. Tento nevhodný způsob pohostinnosti by bylo záhodno odstranit i na vesnických hostinách, kde hojně vzkvétá!“

Strýček Rudo měl o pár let víc než otec, pracoval jako inženýr a užíval si svůj ateismus. Rádi se s páterem Savickým hádali o náboženských otázkách (a odpovědích), ale většinou si dávali pozor, protože jakmile jednou začali, o ničem jiném už nebyla řeč. Z těch debat vycházeli většinou oba posílení a upevnění ve svých přesvědčeních — zpocení a šťastní si nakonec podali ruce jako dva potlučení boxeři.

Strýček Rudo měl ve zvyku na závěr podotknout něco milého: „Kříž je vlastně symbolem poprav, že, otče? Zamlouvalo by se mi náboženství, které by mělo jako symbol šibenici — možná by stačila jen oprátka, aby to bylo efektní. A teď si představte, že ji budou všichni ti lidé nosit na krku! Prostě nádhera!“

Rudo byl plešatý, s drobnými chomáči vlasů po bocích hlavy, což vypadalo trochu jako tonzura — dodávalo mu to mnišské vzezření. Vždy

měl pod krkem ubrousek, vždy přicházel hladce oholen a zvláště takhle v neděli kolem sebe šířil vůni mýdla a kolínské. Člověk věci neznalý by ho určitě tipoval na plukovníka ve výslužbě ze starých časů, kdy mělo poctivé vojenské povolání ještě jiný zvuk.

Jako odborník na stavbu mostů strávil delší čas v Africe (vztah ke konstrukcím zdědil zřejmě po opovi Albertovi) a často hovořil o věcech, které tam viděl:

„Stojí v dlouhých frontách na špinavou vodu, ani není vidět na dno. Páchne, jako by se do ní někdo vychcal, a oni nám budou říkat, že jsme jim zničili civilizaci. Kecy!“

Svého času prošel celou Itálií s jedinou větou: *Prégo, signorina — mezzo litro vína!* Neměl problém cokoli říct, nestyděl se. A víno mohl. Bylo jednou z jeho velkých lásek. Stejně jako samotná země — věčně se o tom s otcem hádali. Rudo nade všechno miloval italská jídla. S požitkem a pomalu vyslovoval: *Pomo d'oro* a obvykle k tomu dodával, že to je *zlaté jablko*, rajče. Druhá italská věta, kterou se naučil, zněla: *I maccheroni sono buoni, ma difficili a mangiare*. Špagety jsou dobré, ale těžko se jedí. Taky dokázal správně vyslovit *chianti*, tak, aby mu v *osterii* rozuměli. A ještě temné červené *nebiolo* z Piemontu, téměř černé.

Jídlo pro něj znamenalo všechno. Strýček Oskar, matčin bratr, mu kvůli tomu říkal *freser*. A když moc žvanil, tak *jukl*. Tak zhruba vypadalo jeho místo v rodině. Žrout a amatérský filozof nebo — přesněji — šašek.

Rudově ženě, tetě Julce, která většinu času mlčela a zdála se po všech stránkách dokonale nezájímavá, to nijak nevadilo.

Chodíval jsem s ním do vinohradu.

„Otevřu flašku, jen když je jisté, že ji dopijeme. Víím, co je za tím práce. Když ve flašce trochu zbude, jen se to zkazí a je škoda to vylévat.“

Občas mě rád popichoval:

„Zatímco jiní jen tak přemýšlejí nebo chodí na ryby, potloukají se po světě, já lisuju a okopávám. Zatímco jiní lyžují, já zavřený v malém sklepě stáčím víno. A trpím tím, to mi teda věř, Adaško, protože rád pracuju venku.“

Zbožňoval obírání kostí. Rovnal je pěkně na talířek, potom co je s lehkostí vylovil z polévky. Nechával si je až na úplný konec. Ale zvířata v původní, živé podobě miloval taky.

„Příroda je zázračná!“

Když o ní vyprávěl, tvář mu zasněně zářila. Volával něžným hlasem svoji ženu, aby se šla podívat, když na podzim letěly nad domem divoké husy. V říjnu už odletěly vlaštovky, a nějaký jiný druh

stěhovavých ptáků, které ani on nedokázal určit, obsadil celou střechu domu, černala se desítkami malých hlaviček. Uprostřed cesty na jih se tam posadili a vyhřívali na slunci. Stál zbožně před domem a díval se na ně. Našel jsem ho tam nehybného a bez dechu.

Vybavuji si živě jeden z našich nedělních obědů.

Jíme všichni dohromady v salónu. Děti (včetně mě) se pošťuchují, dospělí se polohlasem baví, cinkají příbory. Otec má z toho zjevnou radost, je ve svém živlu. A strýček Rudo se ozve s plnými ústy: „Víš... někdy si říkám, že žijeme v dobré době.“ Strýc Oskar do něho drcne a ironicky se usměje. Rudo se nedá a začne vysvětlovat: „Je to tak... Už jen když to srovnáme s lidmi před námi. Nemáme hlad, máme kde spát a žijeme si slušně...“ A Oskar: „No, mohlo by to být i lepší.“ Rudo pokračuje: „Žádná válka, žádné nebezpečí. Nikdo není vážně nemocný. Země je tak trochu z ruky a zastrčená v koutě Evropy. Vlastně jsme šťastní. Žijeme v dobrých časech!“ Otec se ušklíbne a řekne: „Zlaté časy... Hm...?“ a myslí to úplně vážně. „V tomhle domě jednou budeme bydlet všichni. Jako velká rodina.“

Vtom se s rachotem otevře okno a z prosluněné zahrady do pokoje vrazí oslepený pták. Všichni křičí. Stačím si všimnout, že je to špaček nebo drozd. Musel

se splést. Mává křídly, naráží do stěn, padá do jídla. Natažené ruce se ho snaží chytit. Pták se třepe. Už už ho mají — někdo ho přidržuje na desce stolu, peří lítá všude okolo, plave v salátu... a znova se jim vytrhne. „Otevřete okno! Otevřete okno!“ křičí matka. Ženou ho k němu. Ještě pár nárazů do stěn a okenních tabulí a pološilený pták vyletí konečně ven. Zůstala tu po něm spoušť — rozbité talíře na podlaze, převrhnuté mísy, jedna z nich vyšplíchlá až na stěnu, maso se válí po zemi, kočka už stihla odtáhnout řízek. Všichni si s úlevou, zadýchaní sedají na svoje místa. A matka na to jen: „A co teď...?“

Pro její rodinu byla svátečním dnem sobota — začínalo to už v pátek večer, před východem první hvězdy.

Velká modlitebna v synagoze v Letní ulici se večer před šabatem zaplnila lidmi. Matka s bobé Sárrou musela zůstat vzadu za bílým mušelínovým závěsem, ale já jako muž, i když ještě velmi malý, jsem mohl sedět se zejde Blauem, strýčkem Oskarem a strýčkem Arminem s černou jarmulkou na hlavě v předních lavicích. Občas mě sem vzali. Strýček Oskar, na rozdíl od světáka Armina, nikdy nesundal z hlavy klobouk nebo čepici. Do synagogy si bral svůj vlastní tales s třásněmi vevnitř a nosil kraťoučkové pejzy. Na konci lavice stál šachter pan

Stern a vedle něho pan Durchschlag, mikve Jid, který měl na starosti rituální koupel.

Všichni se modlili v jidiš, vpředu vousatý rabín předčítal z tóry obrácený zády k nám. Nikdo se nemohl posvátného svitku dotknout přímo rukou, k tomuto účelu sloužila šikovní stříbrná ručička s nataženým ukazovákem, která se mi vždycky líbila — yad. Když rabín slavnostně promlouval, nevládla tu strnulá atmosféra jako u svatého Egida, kam mě brávala oma Mária. Strýček Armin říkal, že rabín jako jediný musí dodržovat rituál — ostatní přitom prohodí pár slov, připojí se k jeho řeči a zase odpojí. Někdo někomu ukáže hrst lesklých kamenů a potichu šeptají, přikývnuou a dál se věnují modlitbě. Kývou se dopředu a dozadu, když se rytmus změní na pravidelné odříkávání a na konci zazní: *Veimru omein!* — a pak najednou všichni zpívají. Rabín měl pěkný zvučný hlas, a jednu píseň si i pamatuji, v hlavě stále nosím tu melodii, asi proto, že není složitá a má refrén: *L'khah dodi, l'khah dodi-liqrat kalah, p'nei Shabbat n'qab'lah, p'nei Shabbat n'qab'lah!* A potom zase další sloka a po ní následuje opět refrén: *Pojd', můj milý, naproti nevěstě, přivítáme sobotu.* Tak mi to přeložil strýček Oskar, když jsem chtěl vědět, co zpíváme. A refrén sílí a zní čím dál slavnostněji. V duchu si ho prozpěvuji, ještě když si podáváme ruce se slovem: *Šabes!* a přesouváme

se do vedlejší místnosti na kiduš, hostinu, kde už čeká prostřený stůl a šames, který je rabínovým pomocníkem a, jak jsem si všiml, má tu od všeho klíče, nalévá každému do sklenice na půl prstu vína. Zazpíváme píseň, rabín v čele stolu odrecituje krátkou modlitbu a přitukneme si. Připít si můžu i já, jen si pamatuji, že to víno bylo neuvěřitelně sladké. Strýček Oskar mi vysvětlil, že kvůli chamesu, rituální nečistotě, kterou může odstranit jen oheň nebo mráz, se hrozny sbírají až na začátku zimy. A potom si zase jdeme umýt ruce — každou třikrát opláchnout vodou, k tomu slouží kovový hrnek s dvěma uchy, aby obě zůstaly symbolicky čisté. Vrátime se, posadíme se, šames každému ukrojí krajíc barchesového chleba ponořeného do soli — což má symbolizovat porci many, kterou Bůh sesílal Židům každý pátek, když putovali pouští. Všichni si posedají, dostanou šoulet — který, protože už se setmělo, přihřála a naservírovala do misek šabes-gójka, paní Slavkovská, kterou pro tento účel platila obec — a rabín vypráví poučný příběh, který si už nepamatuji, ale všichni se smějí, protože je to napůl vtipná anekdota, a nakonec se se slovem: *Šabes!* loučíme a odcházíme domů.

A pamatuji si, že jsem si dál zpíval: *Pojď můj milý naproti nevěstě, přivítáme sobotu* — až mě matka musela okřiknout, abych konečně ztichnul.

U prarodičů už hořela šabatová světla. Bobe zapálila dvě svíčky na stole, připili si vínem požehnaným od rabína a zpívali písně určené pro sobotu.

A potom, po válce, v roce 1946, se v Brežanech dal horko těžko dohromady minjen čili deset dospělých mužů, když se chtěli modlit. Vypařili se. Doslova.

Musel jim asistovat nevěřící Mislovič, který toho vždycky namluvil víc, než bylo potřeba, například:

„Základním tvarem světa je trojúhelník. Vrahové — zelený trojúhelník, zloději — černý trojúhelník, komunisti — červený trojúhelník, teplí — růžový trojúhelník. A Židi — ti mají trojúhelníky hned dva, obrácené proti sobě a je z nich hvězda.“

To měl ještě z Osvětimi, přežil zázrakem a ani nevěděl jak. Starý Grünšpán obvykle ironicky utrousil, že to určitě proto, že vždy dozorce ukecal. Když pustili plyn, pořád ho bylo slyšet, jak vtipkuje, a tak ho vytáhli ven, aby nerušil ostatní v poctivém umírání.

Mislovič s chutí vyprávěl vtip o panu Kohnovi, který vyhraje ohromnou sumu v loterii, a když se ho ptají, co s penězi udělá, bez zaváhání odpoví, že postaví Hitlerovi velkou zlatou sochu. Zděšeně se ptají proč. A Kohn vyhrne rukáv a ukáže předloktí: „Od něj mám ta čísla, co vyhrála.“

Mislovič zemřel až sedm let po válce. Umřít včas je velký kumšt.

Tehdy se ale všem zdálo, že budou žít věčně.

Předběžně jste se mohli v *Slovenském slovníku* bratří Kalálových z roku 1922 pod heslem **žid** dočíst, že je to 1) žid (*židák, židík, židisko*), 2) podvodník, vydřiduch, 3) skvrna, kaňka (i po bílení) (*zabit žida* udělati kozelec, chybiti; *mať so židom robotu* míti průjem; *nechať židovi kožku* odříti se).

11.

Jednoho svěžího rána roku 1938, po tradiční rozcvičce a běhu cestou dolů z kopce, zastavil otce v pumpkách a vysokých vlněných punčochách děkan Peterský. Chvíli si jen tak povídali o *angíně pectoris* a oteklých nohách, otec mu dal pár rad, které ten vypasený sluha Boží beztak ovládal, a potom přešel rovnou k věci.

„Pane doktore, zítra máme velký svátek Božího těla. Potěšilo by mě, kdybych vás viděl v průvodu — zvláště teď, když se doba změnila a brzy budeme mít svůj stát. Katolický stát!“

Řekl to velmi důrazně, jako by si tuhle větu dlouho dopředu připravoval, a rozloučil se. Otec se nedokázal nesoustředit na pacienty, neposlouchal je a večer mu to muselo pořád ještě táhnout hlavou, protože situaci probíral i s matkou. Viděl jsem jen

jejich siluety přes matné sklo kuchyňských dveří — matka seděla, otec se nervózně procházel, hlas mu stoupal a klesal. Potom vstala i ona, gestikulovala, postavila na čaj a znovu si sedla. Otec stál chvíli u okna a potom s rukama v kapsách otevřel dveře a zamířil do samoty, která se tehdy tuším ještě takhle nejmenovala.

Druhý den si oblékl neoblíbený tmavý oblek, probudil mě i bratra Petra ze sladkého lenošení v posteli a po různých mrzutostech během snídaně (protože se nám doopravdy nechtělo — tady se rozdíl mezi dětmi a dospělými úplně stíraly) jsme vyrazili do mého prvního průvodu, který se stal předzvěstí mnoha dalších, jež na mě číhaly v budoucnosti a které se mi dnes už slévají do nevkusné barevné kaše plné hudby, nabubřelého žvanění a falešného zpěvu.

Hlavní ulici slavnostně vyzdobili květinami, vlajkami a barevnými stužkami, u každého druhého domu stál symbolický oltář z chvojí a větviček, občas se mihl i krucifix nebo soška. Procesí se seřadilo podle hodností a významu — děkan, ministranti, kaplan, trubači, notář, poštmistr, všelijací obchodníci, za nimi lékárník, hospodští, lesníci, učitelé, jakýsi doktor a na konci slavnostně přešlapovali běžní lidé, nejmenší figurky v této společenské hře. Průvod se vlekl nekonečně

pomalým tempem od oltáříku k oltáříku. Otec téměř nic neříkal, ale viděl jsem, jak zoufale pozoruje okolí a snaží se šarmantně pochytit (s dlouhou kapkou potu na čele, kterou marně sušil kapesníkem), kdy pokleknout, jak se bít v prsa, jaké modlitby odříkávat, jaká opakovat slova. A my dva s Petrem jsme to zase poslušně opakovali po něm. Vždyť k tomu si nás s sebou vzal. Abychom hráli komparz.

Úplně vepředu se spokojeně houpal baldachýn a v jeho rytmu se kolébal i celý průvod. Pod baldachýnem slavnostně kráčel děkan Peterský v bohatém ornátu, schovaný před sluncem. Všichni okouzleně sledovali ten masitý zátylek a impozantní záda. Nedočkavě čekali na každý pohyb jeho mohutné ruky.

Všiml jsem si, že otec občas propadl atmosféře. Nechal se unášet proudem, jeho pohyby se zautomatizovaly, ovečky poslušně zvonily zvonci. Potom se vzpamatoval a utřel si z čela pot. A po chvíli zas ukolébán samozřejmostí upadl do společného rytmu. V transu si nevšiml, že se ochladilo a obloha ztmavla jako rychle hnijící ovoce. Zvedl se vítr, na moment odvál děkanovi kus ornátu a odhalil velká chlupatá lýtka a potom zahřmělo, baldachýn se převážil na jednu stranu, pak na druhou a vzápětí průvod rozmetal prudký liják. Lidé se rozprchli schovat a otec s námi duchapřítomně vběhl

do Puškárovy cukrárny na Hlavním náměstí, kde ho majitel přivítal s širokým a chápavým úsměvem.

„Dáte si koňáček, pane doktore?“

Otec přikývl, sedl si za stolek a uvolnil promočenou kravatu.

„Mám si to představovat tak, že po nějakých osmdesáti letech plahočení na tomhle mizerném světě mě z ničeho nic posadí do pohodlného křesla, do ruky mi dají pivo a nějakou miliardu let budu jen poslouchat rádiové zprávy? Nemyslitelné!“

„Dáme si i dnešní menu?“

„Menu...? Ano.“

Puškář odtančil, a jak měl ve zvyku, s úsměvem si pod vousy recitoval slovní hříčku, kterou právě vymyslel:

„Menu. Ménu... Ménu, městu, zvířu, vuc!“

Možná právě tehdy jsem si poprvé všiml toho kradmého pohybu. Podle výrazu ve tváři neunikl ani Petrovi, ale už ho zřejmě nepřekvapoval. Otec si rozeplnul sako a prsty nenápadně zamířil do levé horní kapsy u vesty. A zatímco odsud lovil miniaturní předmět a vkládal si ho pod jazyk, druhou rukou odsouval sklenice na stolku, aby udělal místo dvěma zmrzlinovým pohárům z *dnešního menu*.

Když doma otec vestu svlékl, prošacoval jsem ji. Nehledal jsem nic konkrétního, jen mě zajímalo, co tam otec skrývá. V pravé dolní kapse ležel tajný

špaček, kterého kdoví proč nezahodil, potom nějaké drobné mince a krátká tužka. V levé horní jsem objevil kousek blistru odstřiženého nejspíš nůžtičkami na nehty. V jednom okénku pilulka chyběla, zbylé tři bílé s podlouhlou rýhou a nápisem zůstaly netknuté. Na kousku odstřiženého blistru svítil nápis *LUMINAL 0,1 Bayer*. Zklamaně jsem to zastrčil zpátky. Čekal jsem nějaké opravdické tajemství.

To mi připomíná, že takhle na noc neškodí ještě pár kapek mého elixíru, mé živé vody, ačkoli někdy z toho bývají tak trochu těžké a neklidné sny. Jenže já ještě nespím. Alespoň doufám.

12.

Tajemný muž s bordó botami byl zpátky ve městě. S botami vpředu pobitými plíšky, do nichž se zamilovala Klaudia Horváthová — a když se to tak vezme, právě kvůli nim s ním zplodila domnělé nenarozené dítě. To dítě vyhnal z těla na její vlastní žádost můj otec, a tím se nevědomky poprvé dostal do kontaktu s delikátní částí jejího těla — s níž měl pravidelněji a příjemněji co do činění o něco později a za trochu jiných okolností.

Muž s bordó botami přišel inkognito — tentokrát v černých botách, ačkoli tvarově se shodovaly

s těmi předchozími. Jeho jméno bylo Rehor Kohút a nebyl obchodníkem, jak tvrdí paní Klaudia, ale léčitелеm.

Setkal jsem se s ním u Vojty, pozvala ho paní Natália. Trpěla nevyléčitelnými migrénami a bez úspěchu už vyzkoušela všechno — pravda, kromě klasické návštěvy lékaře —, takže když se doslechla, že tento slavný muž zavítal do Brežan, neváhala ho oslovit. Postřehl jsem, jak jí usazen v křesle hlubokým hlasem vysvětluje, jakým způsobem se rozlišují lidské nemoci. Jednak existují nemoci vzniklé z nemravného života — onanie neboli samohany. Dále nemoci vzniklé z nedostatku lásky k bližnímu. A do třetice nemoci vzniklé následkem ovlivňování osob bytostmi záhrobními — k těm patří například šílenství, epilepsie nebo hluchoněmst.

Svoji metodu ilustroval několika skvělými uzdraveními svých pacientů. Mimo jiné léčil například dvouleté děvčátko, které onanovalo. Cítilo se tak zesláblé, že se *nemohlo postavit na nohy*. Příčina onanie, jak uváděl pan Kohút, spočívala v tom, že její matka — jinak osoba čistá — vedla v těhotenství nečistý pohlavní život. Matka měla, podle slov pana Kohúta, pronesených s rozkošným českým přízvukem, *fluida z astrálu*, a kdo se ocitl v její blízkosti, propadl onanii, dokonce i její služka. Nutnost kázala vzdálit matku od dítěte.

V případě paní Natálie léčebná procedura vypadala jednoduše. Zpoza dveří jsem si spolu s Vojtou, který se dusil smíchy, všiml, že spočívá především v přijetí několika bankovek. Potom se pan Kohút s napřaženýma rukama přiblížil pomalým krokem k Vojtově matce ležící na gauči a přiložil jí dlaně na čelo. Chvilí tam mlčky stál a se zavřenýma očima se soustředil.

Potom řekl: „A je to! Musím si pospíšíť, zase mě volají na kliniku. Znáte to, doktoři si tam nevědí rady s jedním složitým případem.“

A jak se objevil, tak také zmizel.

Inženýr Vámoši — architekt a otcův pacient z Brežan — ho po nějaké době vypátral někde v Rakousku, prý si tam zřídil sanatorium. Rehor Kohút mu nadšeně vysvětloval přednosti *osteopatie*, kterou sám založil. Tvrdil, že všechny části lidského mechanismu musí být manuálně upravené do správných mechanických poměrů.

Otec říkal, že to má zřejmě z nadšených článků o mechanizaci ve Fordových závodech v Detroitu. Inženýr Vámoši popisoval, jak ho Kohút vzal do svého *kabinetu*, kde mu přikázal vysvléct se do půl těla. Prsty mu prohmatával záda a potom mu ukázal obrázek lidského těla zářící všemi barvami.

Vysvětloval: „Hřídél automobilu hýbe celým vozem, že ano. Jakmile zmáčknete brzdu, kolo se netočí. Nervy zase dodávají energii všem tělesným orgánům. Když zatlačíte na nerv, útroba nedostává životní sílu a nefunguje. A to se musí opravit.“

Chvíli nechal svá slova působit a potom pokračoval:

„Každou kapku krve, i tu, která už před lety zashla, a každý rukopis, i třeba sto let starý, charakterizují elektronové záchvěvy, vibrace, které jsou uspořádané způsobem, z kterého můžeme určit národnost, náboženství i nemoci dotyčného individua. Tyto elektronové záchvěvy jsou energií nového typu, kterou nezjistí ani ty nejcitlivější fyzikální přístroje. Dá se zjistit jen fyziologickými reakcemi, a to jen na člověku.“

Potom Vámošiho píchl do prstu, chvíli počkal a zashlou kapku krve vložil do složitého přístroje tak, aby jí procházel elektrický proud. Odtud šla do zesilovače a z něj zase do třetího přístroje nazvaného *vibrační reostat* a posledním přístrojem byl *reostatický měřič*. Koncové dráty vedly ke kovové destičce, která se upevnila na *čelo fyziologického indikátoru*. A tím nebyl nikdo jiný než nebohý inženýr Vámoši s obnaženým břichem, postavený v tmavé místnosti směrem k západu. Vedle něho

stojící Rehor Kohút mu zřejmě kvůli rozptýlení — vlastnímu nebo pacientovu — poklepal po břichu malým kladívkem a vyprávěl věci, které i tak o sobě Vámoši věděl.

Problémy inženýra Vámošeho sice nepolevily, ale cítil se šťastný. A co víc si může člověk přát?

Otec zuřil.

Jednou si v lékárně všiml skleněné láhve s kovovým víkem a gumovou hadičkou. Na etiketě stálo velkým, místy zvýrazněným písmem:

Účinek veškerého léčení se značně zvyšuje, když je každý jednotlivý výkon doprovázen dobromyšlenkovým přáním!

Při vdechování má pacient soustředěně myslet a uvědomit si, že tímto vdechem přijímá to nejlepší a přírodní — tělo i duši posilující a ozdravující lék.

Při zadržování dechu pak, že tímto výkonem podporuje účinek tohoto přijatého léku.

A při vydechnutí zase, že se tím zbavuje zdraví škodlivých choroboplodných odcházejících současně odpadků z těla.

Vyrábí sanatorium Kohút Rehor, účinné léčení všech nemocí.

Když se ptal lékárníka na účinnou látku, se samozřejmým úsměvem mu odpověděl, že vevnitř je léčivý vzduch, nic víc.

Koupil si ji a pak ji před lékárnou slavnostně rozbil. Zastavil se u něj strážník a dožadoval se vysvětlení. Otec jen odfrknul:

„Láhev je moje, můžu si s ní dělat, co chci.“ To musel strážník uznat, jen mu doporučil, aby to dělal tišeji.

„Už je beztak po všem,“ poznamenal otec a hodil skleněné střepey do odpadkového koše.

Měl na sobě svůj smetanový vycházkový oblek, klobouk a kabát, a voněl kolínskou, ne alkoholem, takže strážník jen nechápavě zakroutil hlavou. Potom se ale vzpamatoval a požádal otce o *něco na nervy*.

13.

Pokud k tomu neměla opravdu vážný důvod, tak matka nevycházela sama z domu. Anebo se tak dlouho chystala, až věc ve městě nebo jen ve vedlejší ulici za ni zařídil někdo jiný, a to už pak vytáhnout paty z domu nemělo smysl. Los padl často na mě nebo na Petra, jejího miláčka.

Zato si nechávala všechno dopodrobna vyprávět. Jakékoli rozhodnutí dělala podle toho, co slyšela. Ze dvou tří detailů si poskládala celou realitu, všechno jí hned bylo jasné (nebo to alespoň tvrdila). Její představa světa se od toho skutečného odlišovala sice jen v detailech, ale důležitých — jako

když při prohlížení prostorového obrázku vidíte jen pomotané červené a zelené linie předmětů.

Otec jí obvykle mozaiku doplnil po příchodu z práce, pokud byl ještě schopný mluvit. Do ordinace schoval svou velkou černou tašku, uklidil si věci, které dostal od pacientů, a chvíli jen tak seděl v křesle. Matka mu nalila sklenku vína, upil, hlavou se mu rozlilo alkoholové teplo a spustil.

Já jsem většinou jen poslouchal za dveřmi, protože mě v té chvíli už obvykle úspěšně poslali do postele a podle všech pravidel jsem měl dávno spát.

Otcova oblíbená věta zněla: *Řekni mi tři slova z lékařské zprávy a já ti povím, co je to za člověka.*

Alkohol, zahlenění a injekce znamenaly dělníka z továrny Knoch & Marinar (72), otec jich měl v kartotéce několik. Souchotináře, co příliš pili a vykašlávali krvavé hleny. Otec jim píchal injekce, posílal je do sanatoria v Matliarech, že jim to pomůže zařídit, ale většinou odmítali. Občas některý z nich umřel.

Vyrážky, borová voda a čisté pyžamo znamenaly plané neštovice — otec radil vyplachování úst, časté větrání místnosti, převlékání do čistého pyžama, lipový čaj, lehkou polévku, pít hodně vody a společnost dalších dětí, jejichž rodiče osobně obvolal, aby neštovice dostaly také a včas.

Potom měkký vřed, pocení a střídání partnerů nebo modřiny, skleslost a vynechané menses...

Když jsem byl malý, myslel jsem si, že otec vymyslel všechno. Všechno, s čím jsem přicházel do styku a co jsem bral do rukou — chápal jsem ho jako stvořitele Vesmíru. Až později jsem zjistil, že například zelňačka, jak ji vaří jen on (tak to říkal), vlastně žádný originální recept není, přesně tak ji totiž dělají v našem kraji všichni.

Začal jsem používat voňavky, protože jsem vždy obdivoval, jak otec voněl, a stejně tak jsem kvůli němu vzal postupně na milost víno.

Otec se mě od malička snažil k němu přivést, ale vinou práce ve vinici, která mě neskutečně otravovala, to nemělo šanci. Měli jsme ale rituál při společném koupání. Ve vaně plavaly formičky a pohárky, otec nabral vodu a převaloval ji po jazyku.

„Mmmm, skvělý veltlín! Ochutnej!“

Vzal jsem pohárek a taky jsem se napil.

„Mmmm, výborný!“

„Ochutnej ještě tuhle frankovku!“

„Není to náhodou vavřinec?“ ušklíbnul jsem se.

A otec: „Ukaž? Máš pravdu! Spletl jsem se!“

Škodolibě jsem se zasmál. „Spletl ses!“

Otec si znovu nabral: „Ale tenhle iršay! Ten píše!“

Dávno předtím, než začal ztrácet sluch, jsem si všiml, že mě málokdy poslouchá. Předstírá to, to ano, ale později si obyčejně nic nepamatuje. Po-
užíval celý soubor souhlasných zvuků, kterými doprovázel moje vyprávění, ale myšlenkami blou-
dil jinde. Všiml si toho i Peter, a dokonce i Tina —
a zmínila se o tom matce.

„To jsi zjistila až teď? Váš otec žije ve svém vlast-
ním světě.“

Smála se, ale nikomu to moc směšné nepřipa-
dalo.

Ani to, že uprostřed vanové degustace z ničeho
nic vstal, jako by si svoje odpracoval, a zmizel
do své samoty. Můj čas už vypršel.

Tyto jeho náhlé změny mě nejdřív děsily, pak
jsem si na ně zvykl. Čas od času se zašival taky
na zahradě. Předstíral, že usilovně pracuje a nechce
se při tom nechat rušit. Když se nikdo nedíval, od-
ložil zahradnické nůžky a usadil se v proutěném
křesle. Potřeboval být sám.

Ze svého světa vycházel nerad. Jako tehdy,
když Tina vypadla na vinobraní z kolotoče a po-
třebovala ošetřit. Odřela si kolena a lokty a uho-
dila se do hlavy. Otec zuřil, měl zkažený den. Nej-
dřív ji přesvědčoval, že ji určitě nic nebolí, pak
ji vzal neochotně do ordinace a vydezinfikoval jí
rány.

Když se otec vracel pozdě večer od naléhavého případu nebo od rodičky, často jsem ho vídal v zšeřelé kuchyni cestou na záchod. Na stojáka, osvětlený jen světlem z lednice předoucím jako kočka (k tomu zvuku se ještě přidávaly vibrující brýle, které si na ledničku odkládal, protože tvrdil, že na chuť jídla se dokáže nejlépe soustředit bez nich), si do úst cpal s požitkem další kolečko salámu od nějakého pacienta s dalším kusem sýra a zajídal to všechno starým chlebem na vyhození a vysušeným kouskem papriky, ačkoli si už pětkrát v duchu řekl, že je to doopravdy poslední sousto, a pak znovu slastně neodolal.

A ještě to zapít mlékem. A potom pořádnou lžící zavařeniny. *Přisladit a přisolit*, říkal. Je třeba udržovat chuťové pohárky ve vyrovnaném stavu.

Zbožňoval noční jedení a tohoto zlovyku se nedokázal vzdát do konce života, ačkoli pravidelně následovaly neklidné sny a přibírání na váze. Dělal to obvykle tajně, a úzkostlivě dbal na to, aby ho nikdo nepřistihl. Jednak mu při tom vzrušení z něčeho *zakázaného* ještě víc chutnalo, a potom, když o té věci nikdo nevěděl, netušil nic ani on a především jeho tělo, takže se vlastně nic nestalo.

Potom jen opatrně vklouzl do ložnice, rychle se převlékl a zapadl do postele k matce, která ho jen ze spánku objala, usmála se a znovu usnula.

A my všichni jsme tu neřest převzali po něm.

Noční jedení. *Bílý sex*, jak občas žertem prohodil otec a matka ho bouchla do zad. Tina vždy potichu zapnula rádio, kde právě vysílali noční koncert nebo nějaké nokturno. Ohlásil ho vždy zvláštní plechový hlas, potom nastalo půlminutové ticho a pak se konečně spustila diskrétní hudba.

Vždy, když poslouchám Chopina, vzpomenu si na noční kuchyň u nás doma.

A potom přišly jedny z posledních normálních Vánoc. Obvykle mi splývaly s mým svátkem, protože jsem ho slavil tentýž den, což jsem pokládal za velkou nespravedlnost — zvlášť pokud jde o dvojjediné dárky.

Slavilo se a na zasněženém chodníku v zahradě se podával nápoj hriatô, nazývaný též krampampuľa. Chutnal příšerně pod jedním i druhým názvem a všichni ho pili tak trochu jako za trest, ačkoli mně to laskavě dovolili až o několik let později.

Pocit v ústech i mimo ně obyčejně vylepšil vaječný koňak, náš tradiční sváteční nápoj.

A potom smažený kapr a bramborový salát, všechno nádherně ozárené svíčkami, co hoří na stromečku. A dárky a ten zvláštní cinkající přístroj s plechovými andílky visícími na řetízcích, které pohání vpřed teplo plamene. A všichni sedí

za stolem. Dokonce i několik příbuzných z matčiny strany, kteří s celým tím cirkusem vlastně nemají nic společného — kromě toho, že Ježíš byl také Žid. Na významném místě stojí *kaplička*, naše úplně nové rádio — hrají v něm koledy *Narodil se Kristus Pán, veselme se! a Pojďme bratři do Betléma!* Kdekdo se zastaví popřát veselé Vánoce, rozbalujeme dárky. Mnohé z nich dorazily s předstihem jako pozornost panu doktorovi.

„Narodil se Kristus Pán, poserte se...!“ potichu si pod nos mrmlá matčin bratr Armin a usmívá se. Slyším ho a šeptem opakuji po něm.
Cítíme se jako spiklenci.

14.

Válka začala v Brežanech několikrát.

Kamelot s rukama plnými novin vykřikoval na náměstí: *Vypukla válka!*, když Italové v třicátém pátém přepadli Habeš. Notář, pan Levendovský, se údajně tak lekl, že mu v cukrárně u Puškára spadl do kávy cvikr a rozbil se. No dobře — možná jen sklouznul do rozjedeného krémeše a trochu se ušpinil od šlehačky... ale takhle to zní patřičně dramaticky. To bylo poprvé.

Otec od té doby doživotně nesnášel Italy — nechápal, proč útočili z letadel kulometry na pobíhající polonahé domorodce s oštěpy. Zuřil, že jsou to jen

zdegenerovaní Římané, poslední stádium zanikající velké antické civilizace, která kdysi hrdě vládla Evropě a dnes se umí leda poflakovat po ulici a písukat na děvčata. To sice také vyžaduje určité umění, ale...

Nezměnil názor, ani když se se svými filmy zjevil *Kočí muž*, italsky Fellini, kterého všichni včetně mě začali okamžitě zbožňovat. I s těmi flákači a písukotem.

Podruhé začala válka v létě 1938.

O tom létě, plném tepla, pokoje a klidu, matka vyprávěla jako o nejkrásnějším za poslední léta. Celé ovzduší vás přesvědčovalo, že svět je bezpečný a voňavý. Čerstvě zavažené švestky a meruňky svítily ve sklepě, když jsme se tam náhodou vkradli a předčasně nějakou sklenici otevřeli, přičemž víčko pod tlakem vydalo škytavý zvuk. Pamatuji si, že Vojto tenkrát dostal od otce krásný tmavohnědý bumerang a celé dny jsme si s ním hráli. Občas nám zaletěl do maliní na konci zahrady a museli jsme ho hledat, ale nakonec jsme se ho naučili házet tak, aby se vrátil zpátky do ruky.

Do toho nějaký divný chlapík (otec říkal, že předseda československé vlády Hodža) naříkal z rádia, a když nenaříkal, hráli tam smutnou hudbu. Otec se nemohl odtrhnout od přijímače, aby mu

v těch pohnutých časech neunikly poslední zprávy. Naše nedělní obědy začaly připomínat spíš kar bez nebožtíka. Všichni se tvářili vážně, a když o tom strýček Armin už už začal vtipkovat (vtipy o pohřbech a nebožtících zbožňoval), všichni ho zmrazili pohledem. Rádio ovládlo prostor domu.

Potom, v září 1938, když v brežanském kině Slovan (chvilku předtím, než ho přejmenovali na kino Slováč přidáním čárky a výměnou posledního svítícího písmena) promítali operetní film *Země úsměvů* s tenoristou Richardem Tauberem, jehož úšklebek s monoklem zdobil mnohé cigaretové karty, které otec nacházel ve svých balíčcích, vyšli moji rodiče z promítacího sálu na Hlavní náměstí s písní *Dein ist mein ganzes Herz* na rtech a dozvěděli se, že nastala mobilizace, protože hrozí válka s Němcem. Přesně dvacátého třetího září — pamatuji si to, protože jsem se právě poléval horkou čokoládou na oslavě Vojtových narozenin. Otec si od kameleta na rohu koupil noviny a tam to stálo velkými písmeny. Zastavil se a článek si přečetl pod kandelábrem pouliční lampy, zatímco matka do něj nervózně šťouchala a chtěla vědět podrobnosti.

Právě jsme si u Vojty hráli na zahradě s bumerangem a slyšeli jsme, jak Vojtův otec zesílil rádio. Swingová melodie v polovině náhle skončila a ozval se vzrušený hlas: *Pozor! Pozor!* Vojtův pes Letov —

to jméno dostal podle typu letadla, na němž létal podporučík Roško — zvedl hlavu, jako by rozuměl, o čem je řeč, roztrásl se po celém těle a začal skučet. Hledal ochranu u Vojtova otce, tlačil se k němu a nechtěl s tím přestat. Pletl se mu pod nohy, musel ho hladit po hlavě, než se alespoň trochu uklidnil — což v konečném důsledku vyřešil až velký kus šunky. Když o této zvláštnosti vyprávěl otci, řekl, že pes zřejmě cítil znepokojující tón hlasu a možná i změnu tělesného pachu ostatních.

Napětí v Brežanech vyvrcholilo odchodem mladých mužů, kteří museli povinně narukovat. Nařídili zatemnit, neustále na to upozorňoval místní rozhlas. S Vojtou jsme donekonečna civěli na oblohu v očekávání prvního náletu. Neuměli jsme si to ani představit, a tak jsme se i trochu těšili.

Vojto mi říkal, že když se šel v noci vyčůrat, v kuchyni se ještě svítilo. Seděl tam jeho otec a zamyšleně čistil služební zbraň. Dělal to velmi důkladně a z rádia do toho zněl hlas hlasatele, který mlel cosi o jednom německém městě, kdesi bůhví kde. Mnichov. A mně to připomínalo nějaký klášter — studené stěny, vyholené hlavy a Ježíšové útrpně visící na každém rohu.

Další den kdosi otci během jeho tradiční cesty po náměstí do Arminova holičství vzrušeně vysvětloval, že jsme Němcům odstoupili Sudety. Pod tím

jsem si už nedokázal představit vůbec nic. Chvíli jsem měl za to, že jsou to nějaké stavební součástky, potom zase že sladkosti. K mému velkému zklamání ani nepřiletěla žádná letadla — i když se mi už o tom několikrát v noci zdálo. O pár dní později, začátkem října, ustavili slovenskou autonomní vládu v čele s jistým knězem, který za to o pár let později visel. Jozef Tiso byl tlustoučký a prý to věšení neprobíhalo zas tak úplně hladce. Ale teď se předběžně dalo všechno znovu do pořádku. Nastala radost, že se Slovensko osamostatňuje, hovořilo se o *neúnosném českém útlaku* a z knihoven začaly pomalu mizet knihy — ty, v kterých se psalo, že Československo je prima. Anebo takové, které psaly, že Sovětský svaz je země, z které by si měli vzít všichni příklad.

Začaly se dít všelijaké zvláštní věci. Jednou v sobotu vzal otec matku, Petra, Tinu a mě na oběd do restaurace hotelu Zlatý jelen. Našli jsme si místo s výhledem na slunečnou podzimní ulici.

Při předkrmu vstal s rámusem od vedlejšího stolu úhledně oblečený, drobný zavalitý muž, na prsou měl připnutý odznak s dvojkřížem. Když kolem nás procházel směrem k východu, polohlasem prohodil, že nebude sedět v jednom podniku se židovkou. Vzduch na chvíli znehybněl a matka přestala

jíst. Číšník uklízel jeho stůl, smetal z něj drobký, zasunul židli, mechanicky vzal do ruky prázdný talíř a přitom nenápadně pozoroval moji matku. Když ten pohled zachytila, odvrátil se a předstíral, že se dívá jinam. Otec chtěl něco říct, ale nenašel vhodná slova, ani když jsme v rychlosti zaplatili a odešli.

Malý muž se nepředstavil, ale poněvadž všechny cesty, ať jsou jakkoli klikaté, vedou k lékaři, o měsíc později se choulil v otcově čekárně. Rozpoznatelný jen díky odznaku vešel v zuboženém stavu do ordinace. Víím jen, že otec mu chtěl píchnout injekci a on protestoval, rozčileně křičel, že když to udělali jeho tetě, další den umřela. Potom z nějakého podobného důvodu odmítl také rentgen a rozhořčeně odešel. Otec zjistil, že se jmenuje Gajdoš a je tajemníkem místní pobočky Lidové strany.

O pár dní později vytáhl strýček Armin při holení fámu, že otec má být údajně *odstraněný* z Brežan a že v tom má prsty Hlinkova garda. Svoje tučné prstíky přiložil k dílu i otcův kolega doktor Ducký, který ordinoval přímo na Hlavním náměstí a tvrdil, že mu otec krade pacienty, při platbách za výkon jde výrazně pod cenu a není ani schopen spolehlivě stanovit diagnózu. Otec věděl, že takové řeči puštěné do větru fungují lépe, než kdyby Ducký podal stížnost k lékařské komoře.

A potom ho ve schránce, jednoho večera, když se vrátil z pochůzky po pacientech, čekal dopis, ve kterém stálo:

„Protože na základě udání vzniklo podezření, že váš původ není zcela árijský, Městský notářský úřad vás vyzývá, abyste co nejdříve předložil rodné listy svých předků, a to do pátého kolene.“

Jakkoli to nebylo snadné, otec žádosti vyhověl a na chvíli zavládl mír.

Když mu o týden později přišel další dopis a v něm formulář přihlášky do Hlinkovy gardy, dva dny chodil zamyšlený a na všechny otázky odpovídal jednoslabičně a nakonec ho, aniž by se s někým poradil, vyplnil a odeslal. Prozradil mi to až o mnoho let později — když náš rozhovor už měl jen jediného posluchače, ačkoli účastníci byli dva. Otec tvrdil, že chtěl ochránit matku, ale možná to udělal jen proto, aby měl zkrátka pokoj.

Předplatil si *Gardistu*. Hned na první straně vycházely příspěvky a projevy předních německých nacistů, kombinované s podivnými bojovými veršiky, které s gustem produkoval například zbožňovaný miláček Vojtovy matky Natálie Ján Smrek anebo mladý a nadějný Ján Kostra. Jedna z nich se nazývala *Pred bitkou* a měli jsme se ji naučit nazpaměť ve škole: *Nech stvrdne v našich prakoch / slovenská skala / Ej niekto bude dorúbaný / ej niekto*

kvacne dolu tvárou / ej niekto bude lízať rany / v slovenskej zemi...!

Za hlavního redaktora vybrali spisovatele Mila Urbana, který po válce jako jeden z prvních pochopil, že lidi nade všechno zbožňují napravené hříšníky, a napsal dějiny Slovenského státu z hlediska přesvědčeného komunisty. Vždyť i bible je plná příběhů o radikálním obrácení — ty patří k největším hitům.

A poněvadž si člověk nikdy nebyl tak úplně jistý tím, kde kdo slídí, otec si na začátku roku objednal i nádhernou monografii o Hlinkově gardě s patetickým úvodem zaprášeného Ema Bohúňa. Zůstala ale pečlivě zabalená v papíru s ledabyly zastrčeným dobírkovým lístkem. V téhle podobě později slavně skončila ve sběru papíru.

Podobně jako skvělá výpravná publikace o Hlinkově dopravní gardě, co se otci do rukou dostala i s doporučením, v němž se psalo: *Redakcí a realizací publikace HDG — vznik a práce vyslaný je bratr Eduard Gajdoš za účelem jejího rozprodeje. Velitelsví V. úseku HDG v Brežanech ji vřele doporučuje, natolik věrně jsou v ní zachyceny i dějiny brežanské HDG.*

A protože ty dějiny trvaly neuvěřitelně krátce, každý, kdo v knize dostal slovo, horlivě přísahal, že 5. června 1938, v době konání obrovské auto-